PRINCEPSI PEREGRINSKIH *CIVITATES* PROVINCIJE GORNJI ILIRIK / DALMACIJE

PRINCIPES OF *CIVITATES PEREGRINAE* IN PROVINCE *ILLYRICUM SUPERIOR / DALMATIA*

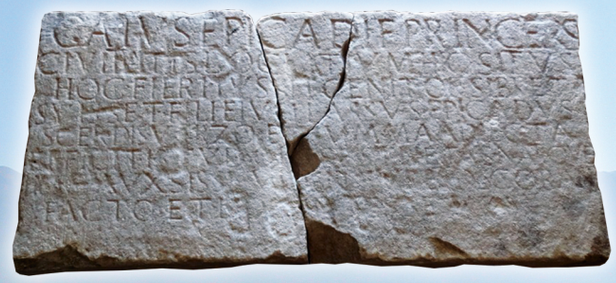

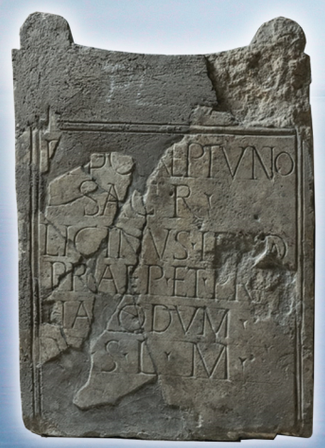

ISBN: 978-9926-480-13-4
9789926480134

SALMEDIN MESIHOVIĆ

Prof. dr. Salmedin Mesihović
Princepsi peregrinskih *civitates* provincije Gornji Ilirik / Dalmacije
Principes* of *civitates peregrinae* in province *Illyricum Superior / Dalmatia

Izdavač:
O.D. "FONT" - Sarajevo
E-mail: font@post.com

Urednik:
Tarik Jažić
Dizajn naslovne strane:
Nadir Jažić
DTP:
Nadir Jažić

Elektronsko izdanje

Sarajevo, 2021. godine

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

930.2:003.071(497.5)

MESIHOVIĆ, Salmedin
Princepsi peregrinskih civitates provincije Gornji Ilirik / Dalmacije [Elektronski izvor] = Principes of civitates peregrinae in province Illyricum Superior / Dalmatia / Salmedin Mesihović. - El. knjiga. - Sarajevo : Font, 2021

Način pristupa (URL): https://unsa-ba.academia.edu/. - Nasl. sa nasl. ekrana. - Opis izvora dana 15.09.2021. - Bibliografija i druge bilješke uz tekst.

ISBN 978-9926-480-13-4

COBISS.BH-ID 45353990

Salmedin Mesihović

Princepsi peregrinskih *civitates* provincije Gornji Ilirik / Dalmacije

Principes of *civitates peregrinae* in province *Illyricum Superior / Dalmatia*

O.D. "FONT"

Sarajevo, 2021. godine

Knjižicu posvećujem sjenima neprežaljene tetke Mirsade...

Sadržaj

Sadržaj v

Princepsi peregrinskih *civitates* provincije Gornji Ilirik / Dalmacije 7

Zaključci 25

Principes of *civitates peregrinae* in province *Illyricum Superior / Dalmatia* 31

Conclusions 49

Kratice / Abbreviations 55

Izvori / Sources 57

Literatura / Literature 61

Životopis 63

Principesi peregrinskih *civitates* provincije Gornji Ilirik / Dalmacije

U dostupnim literarnim vrelima i do danas pronađenim i objavljenim epigrafskim spomenicima koji su pisani na latinskom jeziku i odnose se na ilirske provincije nailazi se i na spomen institucije princepsa u peregrinskim *civitates*.

U rimskom klasičnom svijetu riječ *princeps* (u množini *principes*) se vrlo često koristila u raznolikim kontekstima za pojmovno određivanje različitih sadržina. U svome bukvalnom, temeljnom značenju mogla bi se prevesti kao „prvi, najvažniji, najugledniji, poglavar" i iz toga značenja razvio se, kako se Rimska država razvijala, širila i usložnjavala, u nazivlje za niz institucija, službi, činova, počasnih naziva (npr. *princeps iuventutis*) u Rimskoj državi, vojsci, administraciji i provincijskoj upravi. [1] Od svih tih sadržina najpoznatija je ona koja se odnosila za državnog poglavara u političkom sustavu koji je ustanovio August, koji je nazvan Principat, koji je trajao skoro 300 godina sve do Dioklecijana i koja bi se mogla prevesti kao "prvi građanin".[2] U institucionalno – upravnom uređenju peregrinskih *civitates*[3]

[1] Latinska riječ *princeps* se transformirala u našem jeziku u riječ princ, ali kada se ova riječ oblikovana u novim romanskim jezicima (npr. u slučaju italijanskog *principe*) prevodi na naš jezik koristi se izraz knez (koji je izvorno isto stranog, germanskog podrijetla) koji označava poglavara izvjesnog teritorijalnog, poglavito ruralnog okruga.

[2] O Principatu v. Mirković, 2003; Mesihović, 2020.

[3] U najkraćim crtama predstavljeno, peregrinska *civitas* je autonomna upravno-administrativna jedinica koja je teritorijalno omeđena, i koja predstavlja postojanje određene domorodačke zajednice narodnosno-političkog tipa u okvirima Rimske države. Kao takva ona je od strane rimske oficijelne politike jasno prepoznata, imenovana i definirana, sa svim svojim pravima, obavezama, ingerencijama i odgovornostima u odnosu prema Državi u cjelini. Zbog poslovične rimske praktičnosti, koja se ogledala i u uređivanju provincijskih odnosa, postojanje većine peregrinskih *civitates* Gornjeg Ilirika/Dalmacije i Donjeg Ilirika/Panonije direktno proizlazi, naravno sa nizom izmjena koje su uslijedile činom ulaska u Rimsku državu, iz fenomena kontinuiranog postojanja protohistorijskih političkih entiteta iz vremena njihove pune nezavisnosti. Tako bi se peregrinska *civitas* kod većine naroda u ilirskim zemljama mogla tumačiti i kao od strane Rimljana, transformirana nekadašnja samostalna politija. Pošto ona u svojim temeljima sadržava i kontinuitet sa političkim ustrojem iz predrimskog doba, peregrinska *civitas* nije bila samo upravna jedinica subordinirana provincijskim i državnim vlastima i institucijama, nego u isto vrijeme i cjelina jednog političkog naroda (priznatog od Rimljana kao takvog) u statusu peregrina i njegove političke formacije koja ga okuplja. U tom smislu bi peregrinske *civitates* bile i «javna stvar» pretočena u političku vezu, tj. zajednicu koja okuplja i predstavlja određenu narodnosnu zajednicu koju su u tom smislu Rimljani prepoznali i kao takvu, u formi peregrinske *civitas*, uklopili u svoju upravnu, administrativnu i teritorijalnu šemu Imperije. Peregrinska *civitas* ima svoju teritoriju koju mu je Rimska Država priznala kao njegovu i koja je katastarski i granično omeđena. Ali, s druge strane važi i pravilo eksteritorijalnosti, jer se pripadnost određenoj *civitas* po rimskom shvatanju ne određuje prema prostoru nastanjivanja, nego prema načelu pripadnosti određenom građanstvu, odnosno zakonima, običajima, obavezama, pravima i odnosima koje ta pripadnost donosi. Slično se može vidjeti i na primjerima pripadnosti rimskim tribusima, jer je jedan rimski tribus (gradski ili seoski) mogao imati svoje pripadnike naseljene na najrazličitijim i najudaljenijim prostorima i zemljama, iako je načelno i on posjedovao svoju teritoriju. Peregrin bez obzira koliko dugo je nastanjen van teritorija svoje *civitas*, ostaje i dalje pripadnik svoje *civitas*. Isto tako Rimljanim

princepsima su se nazivali domaći, lokalni dostojanstvenici i funkcioneri, bez obzira da li su bili nositelji rimskog građanstva ili ga nisu imali.[4]

Na osnovi do danas dostupnih izvora poznati su sljedeći princepsi peregrinskih *civitatesa* provincije Gornji Ilirik / Dalmacije :

I. Princeps desitijatske *civitas*

ILJug III, 1582 = *AHB* p 65 = Grbic 67 = EDCS 10100565 = EDH HD033834 iz Crkvina u Brezi.

VLPIAE ET•F??? / PROCVL A? XX? / T•F•VALENS VARRON[..] / F•PRINCEPS DESIT (sa ligaturom I, iznad /T/) A[..] (iza A se primjećuje prava linija, možda dio ili slova I ili T) / 5 ET AELIA IVSTA / [..]CENO[.]A[…..]

---

naseljen na prostoru peregrinske *civitas* praktično ima eksteritorijalni status jer za njega ne važe zakoni konkretne *civitas*.

Peregrinske *civitates* bi tako bile one političke jedinice subordinirane rimskom narodu i njegovoj političkoj jedinici, sa većom ili manjom autonomijom u odnosu na provinciju kojoj pripadaju i Državu u cjelini. a koje, načelno gledajući, nemaju rimsko građanstvo ili pravni status Latina. Takvu pojmovnu sadržinu imao je u vidu i Tacit (*Ann.* III, 44) kada je govorio o 64 galske *civitates*, koje su postojale u trećem deceniju I. st. n.e. (…*quattuor et sexaginta Galliarum civitates*…). Isti pisac u dijelu gdje opisuje galski ustanak iz 21. god. n. e. Heduance i druge galske narode u političkom smislu jasno terminološki determinira kao *civitas*. Ciceron u «Scipionovom snu» (III, 5.) definira *civitates* kao "*concilium coetusque hominum jure sociati*", tj. kao udruženja i skupove ljudi na pravu zasnovanih koji se državama nazivaju. I Tacit, kada u svojoj «Germaniji» (43) želi istaći političku individualnost zajednica Ligijaca, upotrebljava termin *civitates* (… *Lygiorum nomen in plures civitates diffusum*). Da za Rimske pisce ranog Carstva termin *civitas* prije svega označava političku zajednicu ranga države potvrđuje i Kornelije Nepot (*Atticus*, 2, 2; 3,3; 4,5 –odnosi se na Atenu-; 6,2; 8,1; 19,2). Pored ovakve determinacije, latinski termin *civitas* je imala i značenje građanstva (grč. πολῖτικος). Samo građanstvo nije bilo samostalna institucija, nego je i ono proizašlo iz jednog drugog antičkog političkog izuma, "građanina" (grč. πολίτης, latin. *civis*), što se uostalom vidi iz same terminologije latinskih i grčkih pojmova. I Gaj Julije Cezar (*de bell. gall.* V, 1) ilirske političke jedinice određuje kao *civitates*.

Civitas bi tako u svom temeljnom smislu bila identična po svojoj sadržini sa drugim latinskom izrazom *res publica*, odnosno javna stvar, tj. država u prijevodu na naš jezik. Peregrinske *civitates* su u neku ruku bile teorijski shvaćane kao «savezne» državice i narodi, koje su bile i zasebne pravne jedinice, podčinjene rimskom narodu i njegovim političkim državnim i provincijskim institucijama i zakonima. Riječ *civitas* u kasnijim razdobljima doživljava svoju pojmovnu transformaciju i dok je ranije označavala «državicu» (neku političku jedinicu sa određenim stupnjem suvereniteta), ona se sada, najviše uslijed činjenice apsorpcije tih peregrinskih političkih jedinica u cjelinu rimske *civitas*, koristi i kao odrednica i za bilo kakvu administrativno-teritorijalnu jedinicu. Ali i kada više nema peregrinskih *civitates*, u pojedinim slučajevima se i u kasnoj antici upotrebljava riječ *civitas* u značenju *država*, kao što je uradio Augustin u svojoj «*De civitate dei*».

O peregrinskim *civitates* i njihovim institucijama na osnovi primjera desitijatske *civitas*, v. više Mesihović, 2014, Dezitijati, 618 – 673.

[4] O princepsima u peregrinskim *civitates*, na osnovi primjera desitijatske *civitas*, v. više Mesihović, 2014, Dezitijati, 654 – 662.

*Ulpiae et f??? / Proculae a[nn(os)] XX? / T(itus) F(lavius) Valens Varron[nis] / f(ilius) princeps Desitia[tium] / /*5 *et Aelia Iusta [filia?]/ [S]ceno[b]a[rdi]?*

Ulpiji i Prokuli, godina 20, Tit Flavije Valens Varonov sin, princeps Desitijata i Elija Justa kćerka? Skenobarda?

Epigrafski spomenik princepsa Tita Flavija Valensa, izrađen u vidu cipusa, se smatra jednim od najbitnijih spomenika u izučavanju institucija peregrinskih *civitates*, te procesa pravno – političke i kulturološke romanizacije u ilirskim provincijama. Ovaj cipus je bio pronađen u sekundarnoj upotrebi, u suhozidu oko kasnoantičkog kompleksa na Crkvinama u neposrednoj blizini današnjeg urbanog središta Breze, i to u više komada. Moguće je da je on donesen u toku VI. st. n. e. sa desitijatskog lokaliteta (nekropole!?) Kamenjača koja se nalazi u neposrednoj blizini Crkvina, kako bi bio upotrebljen u gradnji suhozida oko "brezanske" kasnoantičke bazilike.

Zbog spominjanja Elije Justa, nastanak ovog spomenika nije stariji od 118. god. n. e. Ona je svoje rimsko građanstvo, odnosno gentilicij *Aelius*, dugovala ili vladavini Hadrijana (gentilno ime *Aelius* vl. 117-138. god. n. e.) ili njegovog nasljednika Antonina Pija (vl. 138-161 god. n. e). Ipak je vjerojatnije da je ova Elija Justa svoje rimsko građanstvo dugovala Hadrijanu, koji je poznat po politici dodjeljivanja rimskog građanstva, nego Antoninu Piju. Osim toga vladavina Hadrijana bi njeno spominjanje u vezi sa T.F. Valensom koji je građanstvo dobio za Flavijevaca (69/70-96. god. n. e.) dovelo u razumniju vremensku korelaciju.

Rekonstruiranje teksta natpisa i izvođenje njegovog konteksta je teško uraditi na zadovoljavajući način, poradi izlizanosti i oštećenosti teksta, pa se u njegovom općem tumačenju treba pristupiti oprezno i temeljito, ali nažalost i špekulativno.

Na samom natpisu se čita ime T. F. Valens, što bi se moglo dešifrirati kao *praenomen* Tit i *nomen* Flavije, pa bi to značilo da je spomenuti T.F. Valens rimsko građanstvo dobio za vrijeme vladavine Flavijevaca, jer je njegov otac još uvijek sa domorodačkim imenom *Varro* i bez rimskog građanstva. Ako je T.F. Valens, koji je rimsko građanstvo dobio za Flavijevaca, bio još uvijek živ kada je nastao natpis na kome se spominje Elija Justa, onda je on bio u već priličnim godinama. Da se on nalazio u zrelim godinama u tome periodu svjedočilo bi i to što je on *princeps*, znači morao je čekati da dobije, možda i naslijedi tu titulu (možda od svoga oca Varona). Na natpisu se inače pored T. F. Valensa i Elije Juste spominje još osoba, kao što su *Varro*, otac našeg princepsa koji je i sam sigurno bio istaknuta ličnost u društvenoj i političkoj hijerarhiji Desitijata, a čiji genitivni oblik ustvari čini sastavni dio imena T. F. Valensa. Spominje se i izvjesna Ulpija, koja je možda i glavni lik čitavog natpisa, jer je zbog njenog oblika imena u dativu ovaj natpis njoj izgleda bio i posvećen. Ulpijino građanstvo i gentilno ime *Ulpius* je zasluga vladavine Trajana

(gentilno ime *Ulpius*, vl. 98-117. god. n. e.), odnosno vjerojatno ga je primio njen otac. Na spomeniku se nalazi spomenuta i Prokula, kojoj je možda isto bio posvećen natpis jer je i njeno ime u genitivu, za razliku od nominativnih oblika imena T. F. Valensa i Elije Juste koji su možda bili naručitelji izrade spomenika i teksta na njemu. Na natpisu se prepoznaje i osoba sa dijelom imena ---CENO----, (možda Skenobarbi), u potpuno nejasnom kontekstu izuzev što se može pretpostaviti neka moguća konekcija sa Elijom Justom. Sve imenovane osobe sa spomenutog natpisa su bile u nekoj, nama nepoznatoj vezi, najvjerojatnije porodičnoj. Ali zbog različitosti vremena primanja građanstva teško je to sve povezati, jer se pojavljuju čak tri rimska gentilna imena (Flaviji, Ulpiji, Eliji) te pojedinci sa domaćim imenima, a riječ je o vjerojatno jednoj desitijatskoj porodičnoj vezi i agnatskog i kognatskog tipa. Kao što se vidi osobe sa ovog natpisa su dugovale svoje nošenje rimskog građanstva jednom dugom razdoblju od Flavijevaca do Elija, znači periodu dužem od polja stoljeća.[5]

Znači za vrijeme, u kome su navedene osobe (T. F. Valens, Ulpija i Elija Justa) dugovale svoje rimsko građanstvo, raspolažemo sa *terminus post quem*, a to je početak vladavine Flavijevaca (70. god. n. e.), i sa *terminus ante quem,* a to je kraj Hadrijanove vladavine (138. god. n. e.). Pošto su ove osobe živjele u bliskom vremenskom razdoblju (što ne podrazumijeva i istom) njihova primanja rimskog građanstva nisu bila baš radikalno datumski udaljena. Zato bi se moglo pretpostaviti da T.F. Valens duguje svoje rimsko građanstvo i ime vladavini Domicijana (sa punim imenom *Titus Flavius Domitianus* vl. 81 – 96. god. n. e.), posljednjeg flavijevskog princepsa.[6] Možda je ovo stjecanje privilegija povezano i sa ratovima sa Dačanima na dunavskoj granici (posebno u periodu 85-89. god. n. e.) u kojima je T. F. Valens kao zreliji mladić iz jedne domaće, aristokratske porodice možda aktivno učestvovao u okvirima desitijatskog auksilijarnog kontingenta, možda ga i predvodeći.[7] Poradi svojih zasluga ovaj Varonov sin je postao rimski građanin, što je i tada bila relativno rijetka pojava među Desitijatima i dobio novo rimsko ime. Ako

[5] Možda bi se čisto špekulativno moglo pretpostaviti da je Prokula bila sestra T.F. Valensa i udata za izvjesnog Dezitijata koji je dobio građanstvo za Trajana, ali da su oboje bili već pokojni kada je podizan natpis posvećen Ulpiji, koja je isto tako umrla relativno mlada, pa su onda to podizanje natpisa na sebe preuzeli T.F. Valens Varonov i Elija Justa. S druge ipak je potpuno nejasno u kakvoj bi onda vezi sa njima bila Elija Justa koja je izgleda zajedno sa T.F. Valensom podigla epigrafski spomenik.

[6] Ustvari sva trojica careva iz dinastije Flavijevaca su nosila praenomen *Titus*.

[7] Poradi prodora Dačana, iz Dalmacije je 86. god. n. e. izmještena IIII. legija *Flavia* (kasnije sa dodatkom *Felix*), kako bi učestvovala u borbama protiv Decebala. Da je ovakva rekonstrukcija sasvim moguća dokazuje i to što bi naš budući desitijatski princeps bio u tom slučaju nekih desetak godina stariji od Hadrijana, čijoj vladavini Elija Justa ima da zahvali svoje građanstvo. Hadrijan je u trenutku preuzimanja carskog dostojanstva imao 41 godinu, pa bi tada i naš princeps imao oko 50 godina i još uvijek je mogao biti prilično aktivan. Osim toga Domicijan je morao ratovati i sa Markomanima 89. god. n. e. i sa Kvadima 91. god. n. e. koji su upali u Panoniju. A od proljeća do jeseni 92. god. n. e. vođen je *Bellum Sarmaticum* protiv Jaziga između Tise i Dunava. U svim tim ratovima i sukobima je mogao da učestvuje i naš Desitijat. O ratovima na Dunavu u ovom periodu v. Mirković, 2003: 101 – 102.

je T. F. Valens postao rimski građanin za vrijeme Domicijana, onda bi se njegovo spominjanje na natpisu moglo dobro vremenski uskladiti sa spominjanjem Ulpije i posebno Elije Juste, osoba čije je građanstvo zasluga Trajanove i Hadrijanove vladavine. Osim toga da je T. F. Valens prvi koji je primio rimsko građanstvo možda bi na neki svoj način govorila i činjenica o njegovom standardiziranom rimskom imenu sa prenomenom *Titus,* jer je najrealnije očekivati da onaj tko je dobio građanstvo uzme od cara i imperatora, koji je posredno zaslužan za njegovo odlikovanje građanstvom, ne samo *nomen*, nego i *praenomen,* dok bi naredne generacije u tome pogledu bile manje striktne.[8]

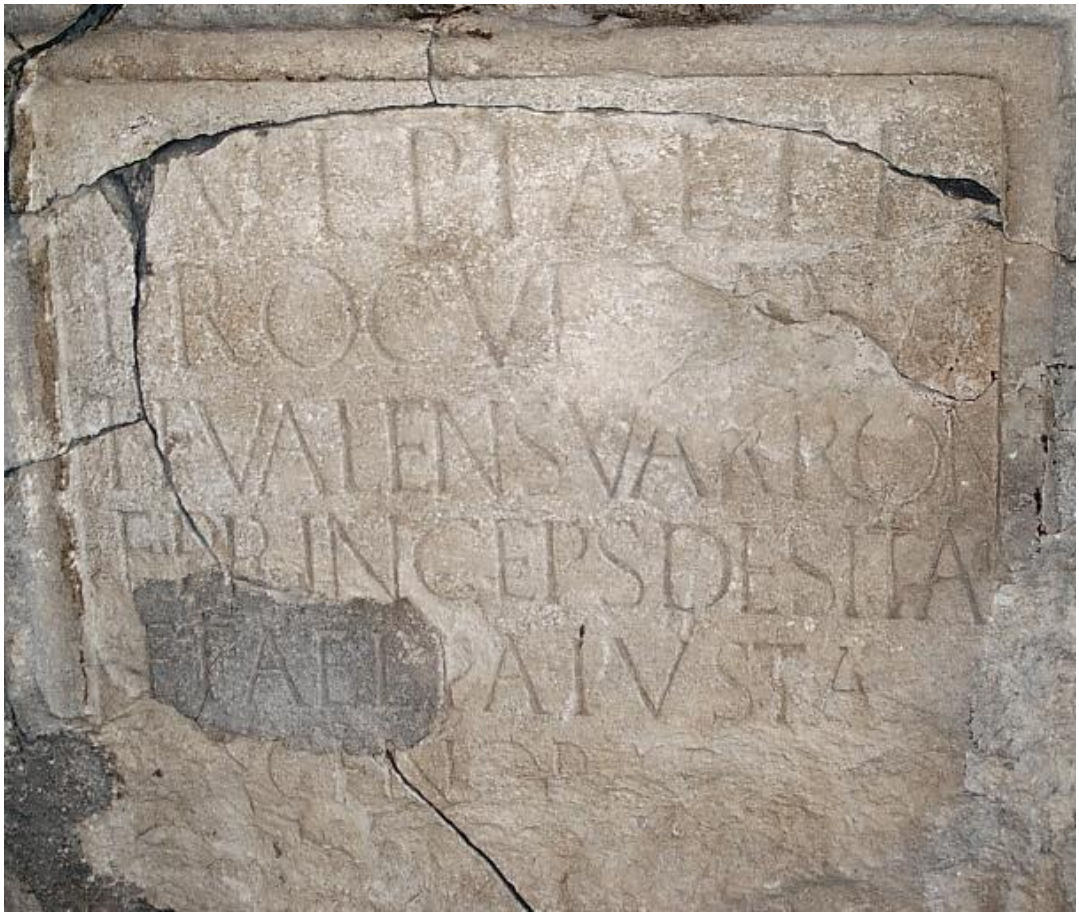

Natpisno polje (Fotografija S. Mesihović)

[8] O epigrafskom spomeniku T. F. Valensa iz Breze v. Čremošnik-Sergejevski, 1930; Sergejevski, 1940: 141 - 142, sl. 10 - 11; Rendić-Miočević, 1948: 67; Bojanovski, 1988: 147, fus. 21; Arheološki leksikon BiH, Tom III, 1988: 16, (članak Đure Baslera); Paškvalin, 1996: 95-96; Isto, 2000: 193-194; Mesihović, 2007: 654 – 657; 886; 898; 901 – 902; 906 – 907; Mesihović, 2011: 65 – 72.

Epigrafski spomenik se nalazi u Zemaljskom muzeju
u Sarajevu. (Fotografija S. Mesihović)

II. Princeps dokleatske *civitas*

ILJug III, 01853 = D 9411 = *CLE* 2101 = Grbic 71 = *CILGM* 142 = AE 1906, 32 = AE 1910, 101 = EDCS 10100808 = EDH HD029751 iz Riječana, Banjani cc 20 km zapadno od Nikšića (precizni lokalitet Suntulija).

CAIVS•EPICADI•F•PRINCEPS / CIVITATIS•DOCLATIVM•HIC•SITVS / HOC•FIERI• IVSSIT•GENITOR•SIBI•ET / SVIS•SET•FILI•EIVS•PIASSVS•EPICADVS / 5SCERDIS• VERZO•ET•SVMMA•ADIECTA / EFFICIT•ISTVD•OPVS•EST•PIETAS•NATIQVE / HOC•AVXSISSE•VIDENTVR•ET DECORANT / FACTO•ET• DOCENT•ESSE•PIOS

Caius[9] *Epicadi f(ilius) princeps / civitatis Docl(e)atium hic situs / hoc fieri iussit genitor sibi et / suis set fili eius Piassus*[10] *Epicadus /*5 *Scerdis Verzo et summa adiecta / eff<e>cit istud opus est pietas natique / hoc auxsisse videntur et decorant / facto et docent esse pios*

Za razliku od natpisa na spomeniku iz Breze, tekst iz Riječana je nešto bolje sačuvan, iako sudeći po pravopisnim greškama u tekstu i nekim naknadnim popravkama u tekstu, klesar nije bio baš vješt. Na njemu se spominje Gaj ili Kal, sin Epikada, princeps dokleatske *civitas*, te njegovi sinovi Pi(l?)as, Epikad, Skerdo i Verzo. Tekst na natpisu je inače urađen u formi stihova. Na epigrafskom spomeniku *ILJug* III, 1852 = *CLE* 2102 = D 9412 = Grbic 72 = *CILGM* 175 = AE 1906, 31 = AE 1910, 100 = EDCS-10100807, koji je pronađen u isto vrijeme (1903. god.), na istom lokalitetu i sa tekstom isto zapisanom u stihovima kao i epigrafski spomenik princepsa Gaja ili Kala, spominju se Agiro, sin Epikada, princeps kastela *Salthua* i njegova supruga Temeia, kćerka Glava i njihov sin (naručitelj spomenika) Epikad (*Agirro Epicadi f(ilio) principi k(astelli) Salthua / et Temeiae Glavi f(iliae) fecit Epicadus f(ilius)*/….). Možda je Agiro, poglavar kastela *Salthua*, bio brat Gaja, princepsa dokleatske *civitas*. Porodica Gaja i Agira, sinova? Epikada je vjerojatno pripadala zajednici (plemenu?) čije je sjedište bilo gradinsko naselje zvano u rimsko doba kastel *Salthua,* i koja je bila sastavnica dokleatskog naroda, politije, *civitas* kao njen najzapadniji ogranak. Moglo bi se onda pretpostaviti da je porodica Gaja ili Kala i Agira, sinova Epikada bila najuglednija u tom dokleatskom plemenu *Salthua*, i da je jedan brat bio poglavar plemena sa sjedištem u kastelu *Salthua*, a drugi princeps u vijeću dokleatske *civitas*, možda baš kao predstavnik svoga roda ili plemena. Navedena dva natpisa iz Riječana ukazivala bi na određenu unutrašnju organizaciju i kompoziciju dokleatske politije, kasnije peregrinske *civitas*, a samim tim i gornjoilirskih peregrinskih *civitates* koje bi one slijedile obrazce organiziranja koji su postojali u predrimsko doba. Tako bi peregrinske *civitates* bile ustrojene od niza manjih sastavnica, koja bi mogli nazvati plemenima, i koje bi imale svoje središta koja bi vukla svoj kontinuitet i naziv još iz vremena samostalnosti kada su to bila tipična

[9] D. Rendić – Miočević (1962:326, fus. 30) je mišljenja da se u slučaju ovog imena vjerojatnije "radi o jednom epihorskom ilirskom imenu nego li o poznatom rimskom *praenomenu*….Treće slovo u našem imenu vjerojatno nije obično I već jedno L (*Calus*?), slično kao i u imenu *Plassus* na istom natpisu – sin Kalov – koje je ranije također bilo čitano *Piassus*. Za *Calus* usp. *Sceno-calus, Callo, Calas, A-Calius*…."

[10] D. Sergejevski predlaže rekonstrukciju njegovog imena u *Plassus*.

željeznodobna gradinska naselja. U ranoprincipatskom periodu, u vremenu tranzicije iz takvih gradinskih naselja ka načinu života, obitavanja i naseobinske kulture grčko – rimske klasične civilizacije, takva naselja su nazivana kastelima. Imena većeg broja iliričkih naselja koja su sačuvana na kasnoantičkim i ranosrednjovjekovnim itinerarijima i kartama, kao što su Antoninov Itinerarij, Ptolemej Klaudije, Pojtingerova karta, Kosmografija Anonima Ravenjanina, bi onda mogla biti reminisencija na postojanje tih plemena, sastavnica većih politija, i kasniju iz njih transformiranih peregrinskih *civitates*.

I u slučaju da dokleatski princeps ima kao svoje osobno ime tipični rimski *praenomen* Gaj, a ne ilirsko ime Kal, činjenica je da se na tekstovima sa oba spomenika iz Riječana ne nailazi na spomen nekog carskog ili bilo kojeg drugog rimskog gentilnog imena, a svi ostali spomenuti pojedinci, uključujući i Gajevog ili Kalovog oca, njegove sinove i mogućeg brata nose samo domaća, ilirska imena. Iz tih razloga se ne bi moglo smatrati da je ova dokleatsko – salthuanska familija imala rimsko građanstvo. Upravo iz razloga da se njihovo sjedište titulira još uvijek kao kastel i da familija čiji su članovi popisani na oba spomenika nisu rimski građani, moglo bi pretpostaviti da su epigrafski spomenici iz Riječana stariji u odnosu na onaj epigrafski spomenik iz Breze. Možda bi se njihov nastanak mogao datirati čak i prije početka vladavine dinastije Flavijevaca.[11] Po D. Sergejevskom (1962: 102) oba natpisa su: "…sudeći po istovjetnim dimenzijama, po rasporedu pojedinih dijelova, posve istovremeni i spadaju u I. v. n. e."

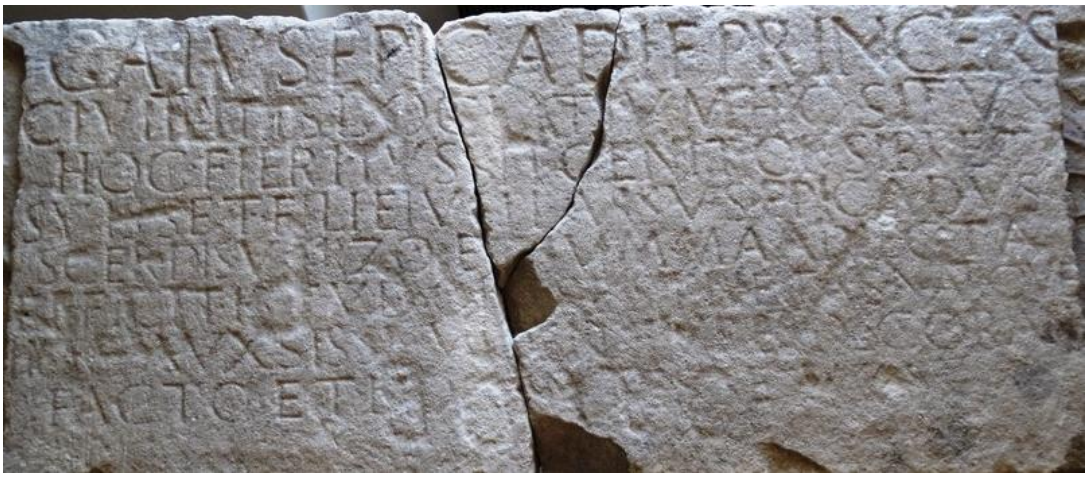

Natpisno polje (Preuzeto sa https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/fotos/F036613.JPG)

[11] O ovom epigrafskom spomeniku v. Vulić, 1905: 173 – 175; Isto. 1909: 202-204, Nr. 74; Isto, 1931: 101, Br. 242; Sergejevski, 1962: 100 - 103; Garašanin, 1967, 95; 148 – 149; Wilkes, 1969: 167; Martinović, 2011: 147-148, br. 142.

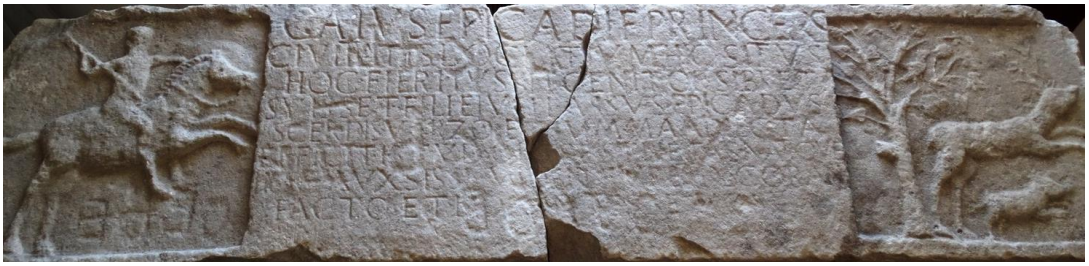

Epigrafski spomenik se nalazi u Zavičajnom muzeju u Nikšiću, Crna Gora.
(Preuzeto sa https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/fotos/F036612.JPG)

III. Natpis princepsa Delmata

CIL III, 2776 = D 7165 = Grbic 14 = AE 2014, + 1016 = EDCS-28300105 = EDH HD062402 iz Gornjeg Danila kod Šibenika (*Rider*).

------] / PRINCIPI / DELMATARVM / ANN XXII / CLAVDIA TIB FIL / [

------] / principi / Delmatarum / ann(orum) XXII / Claudia Tib(eri) fil(ia) / [------

Ovaj natpis je prilično fragmentiran, pa je i nivo informacija koji se iz njega može dobiti vrlo slab. Tako se pored spominjanja institucije princepsa Delmata, koji možda ima 22 godine, spominje još i izvjesna Klaudija, kćerka Tiberija u nepoznatom odnosu prema anonimnom princepsu Delmata. Anonimni delmatski princeps je, ako bi se sudilo po dedikantu natpisa Klaudiji, kćerci Tiberija, možda mogao biti i sam rimski građanin. Klaudija je svoje rimsko građanstvo dugovala vjerojatno periodu vladavine princepsa Klaudija čiji je i praenomen glasio *Tiberius*, isto kao i kod njenog oca. To bi onda sugeriralo da je njen otac ili eventualno djed bili ti koji su dobili rimsko građanstvo sredinom I. st. n. e. Ako je ovaj anonimni delmatski princeps sa natpisa iz Gornjeg Danila imao 22 godine, onda bi ta njegova mladost govorila više u prilog tome da je funkcija princepsa bila nasljedna ako ne unutar određene familije, onda bar unutar određenog roda, a ne stvar izbora ili delegiranja.[12]

U Gornjem Danilu je pronađen i epigrafski spomenik *CIL* III, 2774 (p 1624) = D 7164 = *ILJug* III, 792 = AE 2014, +1016 na kojem se, kao i u slučaju epigrafskog spomenika Agira, princepsa kastela *Salthua* iz Riječana, isto spominje institucija lokalnog,

[12] O ovom natpisu delmatskog princepsa v. Rendić – Miočević, 1951; Isto, 1962; Isto, 1980: 35; Wilkes, 1969: 240 – 241.

plemenskog ili gradskog principesa, ovaj put u kontekstu nakon završetka procesa pravno – političke romanizacije u municipiju *Riditarum* : *D(is) M(anibus) / Q(uinto) Rutilio / Q(uinti) f(ilio) Titiano / IIvir(o) q(uin)q(uennali) /*5 *et Q(uinto) Rutilio / Q(uinti) f(ilio) Proculo / IIvir(o) q(uin)q(uennali) / filio / eius / principi mu/nicipi(i) Ri/ditarum.* Za razliku od salthuanskog plemena Dokleata, u vremenu kada je nastao natpis iz Gornjeg Danila, riditsko pleme Delmata je već dobilo rimsko građanstvo i njihovo sjedište Rider je već pretvoreno u urbano i upravno sjedište istoimene municipalne jedinice. Institucija principesa u municipiju *Riditarum* spominje se na još jednom, ali znatno oštećenijem i fragmentarnijem, pronađenom epigrafskom spomeniku *ILJug* II, 793 = EDCS 10000805 = EDH HD034276 iz Gornjeg Danila: ------] / *dec(urioni) et pr[incipi municipi(i)] / Riditaru[m co(n)iugi? obse]/quentis(si)mo [qui vi]/xit ann(os) L(?)I(?) [--- et Pin?]/so fr[atri* ---]CI(?)[---] / [------. Ovi natpisi iz Gornjeg Danila u kojem se spominje lokalna institucija principesa, ali u rimskom municipalnom kontekstu, ukazuju i na izvjesnu institucionalnu kontinuiranost sa periodom prije nego što su Riditi dobili rimsko građanstvo i tako se izdvojili iz cjeline delmatskog naroda i njegove peregrinske *civitas*.

O principesima u lokalnim zajednicama provincije Gornjeg Ilirika / Dalmacije, svjedočanstvo pružaju i sljedeći epigrafski spomenici :

1. Natpis posvećen principesu municipija Splonuma, *CIL* III, 1322 (p 1400) *IDR*-3-3, 345 = D 7153 = AHB p 366 = AE 1968, 443 = EDCS 16100897 = HD014660 iz Zlatna / *Ampelum, provincia Dacia* : *D(is) M(anibus) / T(itus) Aur(elius) Aper Delmata(!) princ(eps) / adsignat(us) ex m(unicipio) Splono / vix(it) ann(os) XXX Aur(elius) Sat/tara lib(ertus) patr(ono) optimo p(osuit).*

2. Natpis Septimija Maksimijana, principesa? kolonije Salone, *CIL* III, 9540 = *ILCV* 372 = *ILJug* III, 2367 = Salona 4-2, 00413 = EDCS 29601571 = EDH HD034754 iz Salone *: S(e)p(timius) Maxi//mia[nus] / v(ir) p(erfectissimus) prin(ceps?cipalis?) col(oniae) [S]al(o)n(itanorum) / vivo sibi et co/niugi su(a)e dulcis/sim(a)e posuit qui / vicsit(!) annis LXV / depo(si)tus die III Nonas Feb(ruarias).*

3. Natpis anonimnog principesa iz municipiuma? *Salvium*?, *ILJug* III, 1655 = *AHB* p 514 = EDCS 10100634 = EDH HD033953 iz Podgradina kod Glamoča : *]atis praecipu[…] / […] magneque in[…] / […]bus equo et dil[…] / […]ntio princ(ipi) m[unicipii…] /5 […* *omni]bus honori[bus …] / […* *perf]uncto ex pro[…] / […m]etalloru[m ….] / […]api[.*[13]

[13] O lokalnim, plemenskim ili gradskim principesima v. Rendić – Miočević, 1962; Stipčević, 1974: 166; Isto, 1989: 129 – 130.

IV. Natpis Flavija …dinata, prepositа i princepsa Japoda

CIL III, 14324 = AHB p 395 = Grbic 7 = EDCS 32300071 = EDH HD052240 iz Privilice kod Bihaća (*Raetinium*)

LAVIVS / DITANVS / ON•AB / VESPASIANO /5 CA SARE•AVC / PRA POSITV / ET•P CEP / IAPO VM

[T(itus) F]lavius / ...ditanus / [civ(itate?) d]on(atus) ab / [Imp(eratore)] Vespasiano / 5 Ca[e]sare Aug(usto) / pra[e]positu[s] / et p[rin]cep[s] / Iapo[d]um / [v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)]

Tit Flavije …. ditan, građanstvo? dobio? od imperatora? Vespazijana, cezara, augusta, preposit i princeps Japoda zavjet ispunio rado zasluženo.

Na ovom epigrafskom spomeniku, Flavije …ditan, je ujedno i princeps Japoda i njihov preposit. Institucija prepositа je, na osnovi dosadašnjeg nivoa istraživanja, spoznaja i stečenog znanja, osvjedočena u ilirskim provincijama samo u japodskoj *civitas*. Vrlo je moguće da je preposit bio neka vrsta glavara japodske *civitas*. Iako je tekst na epigrafskom spomeniku značajno oštećen, ipak bi se iz njega mogle izvući neke vrijedne informacije, posebice na one koje bi se odnosile na proces pravno – političke romanizacije. To što se, u slučajevima kada se na natpisima nalaze osobe koje obnašaju i instituciju prepositа i instituciju princepsa u isto vrijeme, prvo spominje preposit, a da onda za tim slijedi spomen princepsa, govorilo bi u prilog toga da se institucija prepositа smatrala važnijom. Ta veća bitnost institucije prepositа možda je rezultat činjenice da je riječ o nekoj vrsti i izvršne, individualne funkcije koja je bila izložena ili biranju ili nekom drugom izboru. Da osoba sa nazivom i funkcijom princepsa može obnašati u isto vrijeme i drugu funkciju unutar peregrinske *civitas*, dokazuje i epigrafski spomenik *ILJug* I, 280 = Grbic 205 = AE 1958, 73 = EDCS 10000351 = EDH HD019720 iz Slankamena na kome se spominje Tit Flavije Prokul, princeps i prefekt Skordiska, keltske *civitas* u istočnom Srijemu: *T(itus) Fl(avius) Proculu[s] / pr(inceps) praef(ectus) Scor(discorum) / an[n(orum)] XXXXI / h(ic) [s(itus)] e(st) /*5 *T(itus) Fl(avius) [D]ulcis / pater [filio su]o / pientissimo / fecit.*[14]

Moguće je da je preposit i princeps japodske *civitas*, sa gentilnim flavijevskog imenom, dobio rimsko građanstvo za vrijeme vladavine Vespazijana, možda baš zbog njegovih

[14] Papazoglu, 1969:265; Bojanovski, 1988: 61.

Epigrafski spomenik iz Slankamena ukazuje da instituciju prefekta peregrinskih *civitates* nisu obnašali samo oficiri rimskih oružanih snaga (legija i pomoćnih trupa) nego, kao i u slučaju praepositа, i domaći ljudi, pripadnici tih zajednica. Sudeći po nekim naznakama sa jednog od epigrafskih spomenika (*CIL* III, 15065 = *AHB* p 402 = Grbic 3 = EDH HD058265 iz Privilice kod Bihaća) koji potiče sa japodskog područja, domaći ljudi su bili prefekti i kod Japoda (Patsch, 1898: 338 – 339, sl. 6; Bojanovski, 1988: 61) : *] / v[...]v[...] / [pr]aefec[tus(?) ...] / [civ]itati[s] / [...]v[* .

zasluga po vespazijansku stvar za vrijeme IV. građanskog rata 68/69. god. n. e. Sam spomenik je votivnog karaktera, posvećen božanstvu čije ime na tekstu nije sačuvano. Možda je riječ o božanstvu Bindu, koje se po *intrepetatio Romana izjednačavalo sa rimskim božanstvom Neptunom koje se opet izjednačavalo sa grčkim Posejdonom.*[15]

Natpisno polje (Preuzeto sa http://lupa.at/23687/photos/2)

[15] O ovom natpisu Flavija …ditana, preposita i princepsa Japoda v. Patsch, 1896: 117 – 118, sl. 5 – 7; Raunig, 1972: 42-43; Imamović, 1977: 340 - 341, br. 53; Bojanovski, 1988: 311.

Epigrafski spomenik se nalazi u Zemaljskom muzeju u Sarajevu.
(Preuzeto sa http://lupa.at/23687/photos/1)

V. Natpis Licin/ija Teude, prepositа i princepsa Japoda

CIL III, 14326 = D 4878b = *AHB* p 394 = Grbic 6 = EDCS 31300292 = EDH HD052238 iz Privilice kod Bihaća (*Raetinium*)

BNDO NEPTVNO / SACR / LICINVS•TEVDA / PRAEP•ET PRI /5 IA ODVM / V•S•L•M

B[i]ndo Neptuno / sacr(um) / Licin(i)us[16] *Teuda / praep(ositus) et pri[n(ceps)] /* 5 *Ia[p]odum / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)*

Bindu Neptunu Svetom, Licin/ije Teuda, prepositи i princeps Japoda, zavjet ispunio rado zasluženo.

I na ovom epigrafskom spomeniku se pojavljuje osoba koja je u isto vrijeme i prepositи i princeps Japoda. *Da li je Licin/ije Teuda imao rimsko građanstvo, ostaje još uvijek otvoreno pitanje. U slučaju da nije imao građanstvo, možda bi se moglo smatrati da je epigrafski spomenik na kojem se on spominje stariji u odnosu na epigrafski spomenik na kojem se spominje Flavije ….ditan, odnosno da je nastao prije nego je najviša japodska elita počela dobijati rimsko građanstvo za vrijeme flavijevske dinastije.* I ovaj spomenik je votivnog karaktera, posvećen lokalnom božanstvu koje je po *intrepetatio Romana izjednačeno sa Neptunom.* [17]

Do sada su pronađena još tri votivna spomenika Bindu Neptunu koji su postavljeni u ime prepositа Japoda. Jedan (CIL III, 14325 = *ILJug* I, 230 = D 4878a = *AHB* p 392 = Grbic 4 = EDCS-31300291 = EDH HD052235*) je posvetio Prokul Parmanik, prepositi Japoda : Bindo Neptuno / sacrum / Proculus Parm/anic(us) praepos(itus) /*5 *v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).*[18] Drugi (*CIL* III, 14328 = *ILJug* I, 231 = *AHB* p 400 = Grbic 5 = EDCS 32300074 = EDH HD052278) je posvetio Tit Loantije Ruf : *T(itus) Loantius / Rufus / praepositus / Iapodum /*5 *v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).*[19] Treći veoma fragmentirani (*CIL* III, 15064 = *AHB* p 401 = Grbic 8 = EDCS 32200023 = EDH HD058263) je posvetio anonimni preposit : *]* AVI*[relius(?) ….] / [pr]aepo[situs(?).*[20] Kada bi se lokalitet Privilica detaljno i sustavno istražio, sigurno bi se pronašlo još epigrafskih spomenika sa posvetama Bindu Neptunu od japodskih prepositа i princepsa. *Po tome što mu aru, oltar posvećuju*

[16] Po I. Bojanovskom (1988: 61) treba rekonstruirati ime kao *Licinius*, a ne *Licinus* : „G. Alföldy, Situla 8, 1965, 94 d. koji cita *Licinus Teuda*; nepotrebno jer je u pitanju kasnije oštećenje natpisa“.

[17] O natpisu Licin/ija Teude, prepositа i princepsa Japoda v. Patsch, 1896: 116, br. 3, sl. 4; Imamović, 1977: 340 - 341, br. 52; Alföldy, 1965: 94-95, br. 3.; Bojanovski, 1988: 312.

[18] Patsch, 1896: 115, sl. 2; Imamović, 1977: 338 - 339, br. 50

[19] Patsch, 1896: 115 – 116, br. 2, sl. 3; Imamović, 1977: 344 - 345, br. 60; Bojanovski, 1988: 312

[20] Patsch, 1898: 338, sl. 5; Bojanovski, 1988: 313, fus. 60.

osobe u samom vrhu političke hijerarhije u japodskoj civitas, Bindo je bio jedno od bitnijih božanstava u metafizičkoj svijesti Japoda, a njegovo svetilište i ritual koji se tamo odvijao u Privilici nesumnjivo bili od primarnog značenje u religiji Japoda. Moglo bi se reći da je svetilište Binda Neptuna u Privilici imalo panjapodsko simboličko i duhovno kultno značenje, koje je bilo snažno usađeno u japodsku svijest.[21] Inače čitav taj dio bosanskog Pounja, koje gravitira Bihaću i nalazi se južno od njega, bio je vrlo bitan prostor za japodsku narodnosnu i političku zajednicu i za vrijeme nezavisnosti i za vrijeme rimske vladavine. Inače na tome potezu južno od Bihaća u relativnoj blizini se nalazi ne samo Privilica nego i Golubić i Ripač, čuveno prapovijesno sojeničko naselje, kao i čitav niz drugih nalazišta (sojeničkih naselja, gradina, nekropola i iz vremena nezavisnosti i rimske vladavine, posvećenih mjesta).[22]

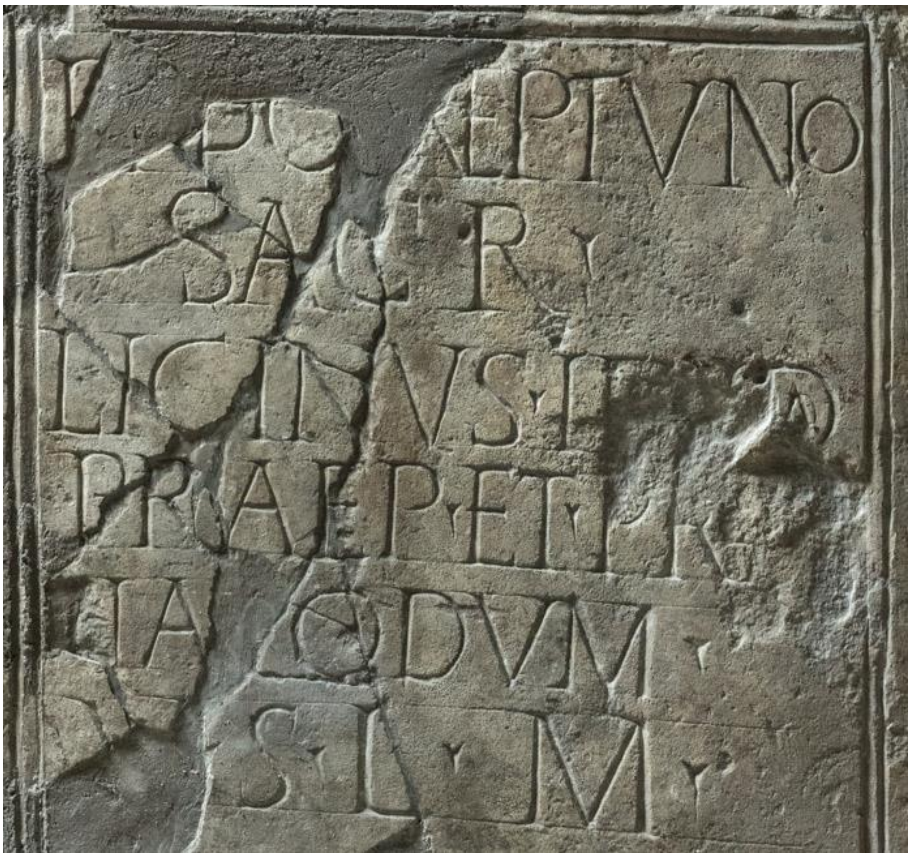

Natpisno polje (Preuzeto sa http://lupa.at/23298/photos/2)

[21] Arheološki leksikon BiH, Tom II, 1988:24.

[22] Arheološki leksikon, Tom II, 1988: 9-27.

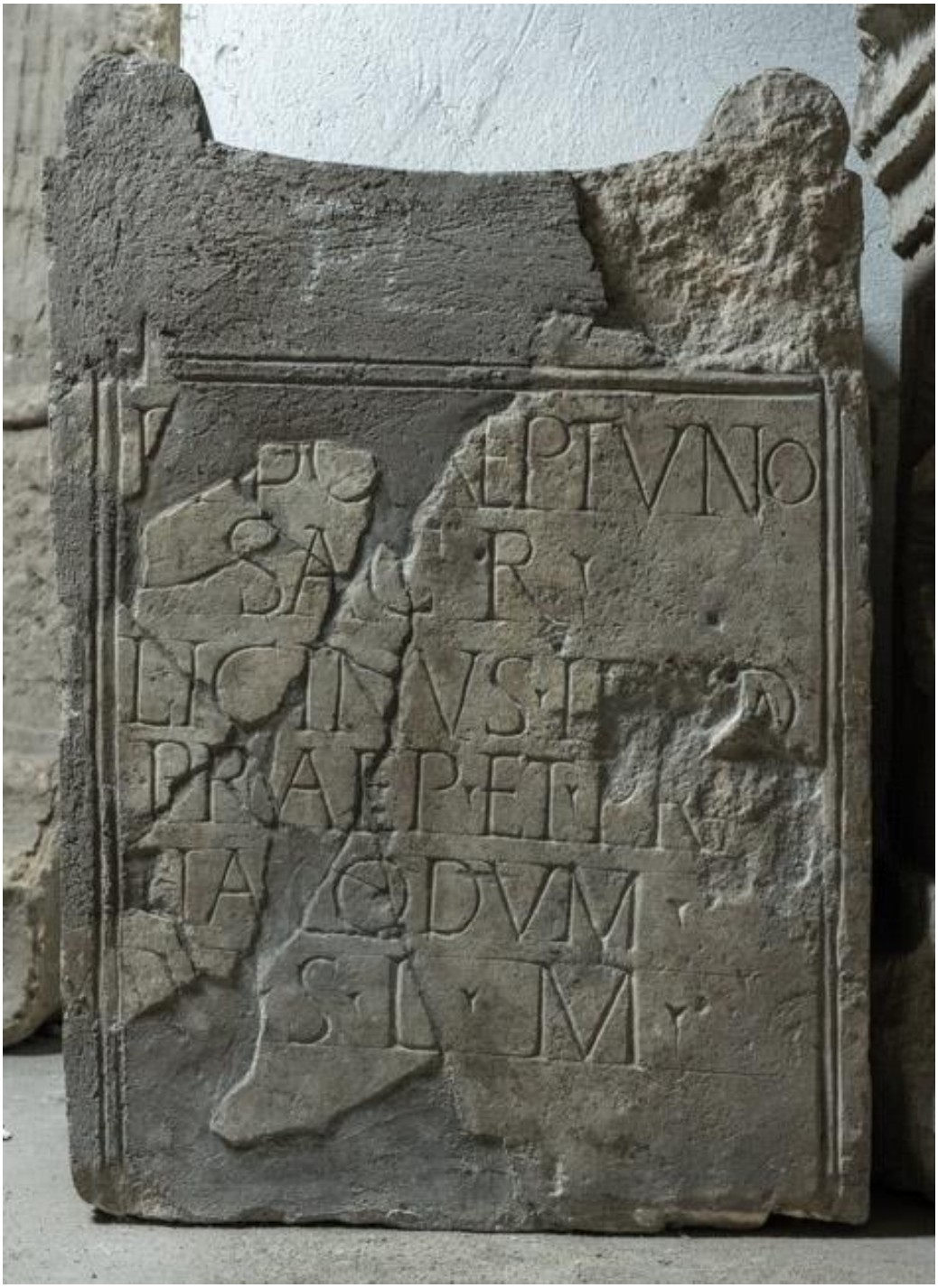

Epigrafski spomenik se nalazi u Zemaljskom muzeju u Sarajevu.
(Preuzeto sa http://lupa.at/23298/photos/1)

VI. Natpis Publija Elija?, princepsa Dindara

ILJug III, 1544 = AE 1910, 216 = *AHB* p 203 = Grbic 77 = EDCS 10100534 = EDH HD030048 iz Skelana kod Srebrenice

P•A / PRI / DINDA / FVNCT /5 VF•S / RIS / H

/ P(ublius) A[el(ius)? ---] / pri[nceps? civ(itatis)?] / Dinda[rior(um)? ….] / funct[us? ---] / 5 v(ivus) f(ecit) s(ibi) [et suis poste]/ris[que eorum] / h(ic) [s(itus) e(st)]

Publije Elije?, princeps Dindara, ... na ovom mjestu je.

Na ovom fragmentiranom epigrafskom spomeniku spominje se princeps Dindara, koji je možda nosio ime Publije Elije. Ako je ovakva rekonstrukcija tačna, onda je rimsko građanstvo ovaj princeps Dindara dobio za vrijeme vladavine Hadrijana, što bi onda predstavljalo i *terminus post quem* nastanka ovog epigrafskog spomenika. Za historiju Podrinja ovaj natpis ima iznimno značenje, jer lokalizira dindarsku *civitas* u područje neposredno susjedno koloniji Domaviji i njenom ageru, sa kojom je i egzistirala paralelno, sve dok se nije transformirala u *Municipium Malvesiatium.* [23]

VII. Novootkriveni natpis princepsa Mezeja iz Jajca

DASIVS•LICONIS / MAEZEIVS•PRINC / SACERDOTAL•H•S•E / PARENTI•B•M• FILIPOS /

Dasius Liconis / Maezeius princ(eps) / sacerdotal(is) h(ic) s(ita) e(st) / parenti b(ene) m(erito) fili(us) pos(uit)

Dasije Likonov, Mezej, princeps, svećenik, na ovom mjestu leži, roditelju zaslužnom (spomenik) postavio je sin.

Epigrafski spomenik iz Jajca je podigao sin svome ocu Dasiju, sinu Likonovom, utjecajnom i uglednom pojedincu mezejske peregrinske *civitas*. Natpis nudi slijed tri generacije, od kojih ne poznajemo ime samo onoga koji pripada najmlađoj generaciji i koji je uostalom i naručitelj spomenika. Sva trojica nesumnjivo pripadaju mezejskoj eliti, a za Dasija se zna da je bio obnašatelj i glavnih institucionalnih dužnosti, uključujući i onu princepsa, u svojoj matičnoj *civitas*. Nepoznato je da li su i njegov otac i sin bili

[23] O natpisu Publija Elija?, princepsa Dindara v. Patsch, 1907: 446, sl. 29; Isto, 1909: 156 – 157, br. 22, fig. 66; Bojanovski, 1988: 177, fus. 4; 185.

isto obnašatelji ovih ili nekih sličnih institucija i službi. Ono što se može znati jeste da je neimenovani naručitelj spomenika raspolagao sa zavidnim bogatstvom, čim je mogao da naruči izradu jednog ovako kvalitetno i pismenog, samim tim i iznimno skupog, djela. Sam klesar je bio obrazovana, umješna osoba sa zavidnim majstorskim umijećem.

Po tome što se na natpisu pojavljuje samo njegovo domaće ime, *Dasius* nije bio nositelj rimskog građanstva. To bi onda nastanak natpisa moglo smještati u raniji principatski period, u I. st. n. e., kada je proces pravno – političke romanizacije među peregrinima ilirskih provincija, posebno onim nastanjenim u unutrašnjosti, još uvijek bio dosta usporen. Možda bi se čak moglo pretpostaviti da je natpis nastao dok je još uvijek na čelu mezejske *civitas* stajao prefekt koji je dolazio iz reda legijskog garnizona u provinciji Gornji Ilirik.[24]

[24] Marcel, centurion XI. Legije Klaudiju, Vjerne i Odane, spominje se kao prefekt mezejske *civitas*, ali i desitijatske *civitas* i melkumanske *civitas* na epigrafskom spomeniku *CIL* IX, 2.564 (p 1034) = ILBovianum 4 = *AHB* p 14 = *AHB* p 304 = Grbic 51= EDCS-12700575 iz *Bovianum Undecimanorum, Samnium*: *[Imp(eratori) Caesa]ri Vespasia[no] / [Aug(usto) pont(ifici)] max(imo) trib(unicia) potes[t(ate) VI] / [co(n)s(uli) VI desig]n(ato) VII imp(eratori) XIIII p(atri) p(atriae) c[ens(ori)] / ex testam[ent(o)] /5 [...] Marcelli 7(centurionis) leg(ionis) XI Cl[aud(iae)] / [pr]aef(ecti) civitatis Maeze[iorum] / [...]iatium praef(ecti) c(o)hor(tis) III Alp[inor(um)] / [...]manorum IIvir(i) i(ure) d(icundo) quinqu[enn(alis)] / [patr]oni coloniae*

Zaključci

Navedenih sedam epigrafskih spomenika nude skup informacija koji je dostatan samo za donošenje manjeg broja zaključaka o instituciji principesa u peregrinskim *civitates*. Oni potvrđuju postojanje i funkcioniranje institucije principesa u peregrinskim *civitates* Gornjeg Ilirika / Dalmacije sigurno u toku I. i prve polovice II. st. n. e. Institucija principesa se javlja u *civitates* koji pripadaju svim trima provincijskim konventima : Japodima iz skradonitanskog konventa, Delmatima i Mezejima iz salonitanskog konventa, Desitijatima, Dokleatima i Dindarima iz naronitanskog konventa. Nositelji principeskog naziva su pripadnici lokalnih domorodačkih elita. Proces kulturne romanizacije napreduje u provinciji i njenoj eliti brže nego proces pravno – političke romanizacije, pa još i prije primanja rimskog građanstva, domaća elita prihvata i usvaja latinsku pismenost, način života svojstven grčko – rimskoj klasičnoj civilizaciji i prihvatanje Rimske države. Primanje rimskog građanstva je intenzivirano odmah po završetku IV. građanskog rata. Nositelji principeskog zvanja mogu istovremeno biti nositelji i drugih funkcija na nivou peregrinske civitas, kao što su u konkretnim slučajevima preposit i svećenik carskog kulta. Institucija principesa je evidentirana i u okvirima manjih sastavnica (plemena?) peregrinskih *civitates,* i ona u toj formi nastavlja svoje kontinuirano postojanje i nakon procesa municipalizacije.

Nažalost, sva ostala pitanja koja se tiću institucije principesa i dalje ostaju otvorena za razmatranje.[25] Jedno od bitnijih pitanja u problematici institucije principesa peregrinskih *civitatesa* pa i lokalnih (plemenskih, municipalnih, kolonijalnih) zajednica u Gornjem Iliriku / Dalmaciji, a na koje još uvijek nije precizno odgovoreno, je da li je ona bila bila kolegijalnog ili individualnog karaktera. Karakter dosadašnjih nalaza ne omogučava da se na ovo pitanje odgovori sa jasnim zaključkom, iako moderna historiografija većinski preferira stajalište po kojem je institucija principesa na nivou peregrinske *civitates* ili lokalnih, plemenskih ili gradskih zajednica bila ustvari neka vrsta vijeća u koju su ulazili najvažniji predstavnici domaće aristokratije.[26]

---

[25] O problematici institucije *principes* unutar konstitucije peregrinskih *civitates* u ilirskim zemljama v. Patsch 1915, 75; Papazoglu 1969, 265; 337-338; Stipčević 1974, 166-167; Isto, 1989: 129 – 130; Bojanovski 1988, 60-63; 115; 109; 147; 177; 179; 248; 267; 313-314; 334-335; 342; 345; Raunig 2004, 15; Wilkes 2001, 250-251; Ćeman 2000, 142.

[26] Carl Patsch (1896: 135 - 136), u kontekstu istraživanja japodske *civitas,* : "Pojedini se praepositi (n. 3. 4.) nazivaju i *principes Iapodum*. Kakvo to bijaše dostojanstvo ili zvanje? Ma da su nam već kako iz Dalmacije (slijedi fusnota 5 : C. III 1322, 2774, 2776. Op. S.M.), tako i iz drugih provincija (slijedi fusnota 6 : C. III 1666, 3379, 3546. C VI. test I.; C V. 4393, 4910 itd. Op. S.M.) poznati slični navodi, ipak se dosele još nije dostiglo na svemu materijalu osnovano objašnjenje toga principata, koje bi u svakom pogledu zadovoljavalo. A. Schulten doduše u svome sastavku "Die peregrinen Gaugemeinden des römischen Reiches" ponovno govori o tome, ali ipak, kako ja mislim, nije stvar shvatio s prave strane. Za cijelo *princeps Iapodum* nije upravni magistrat, kako on to uzima za Trumpline i Sabine. Kao takav fungira u Japoda *praepositus*. Dostojanstvo principesa nije ni

moralo bilo spojeno sa zvanjem župskog glavara, pa ga i nema u onih, koja su spomenuta, u n. 1. 2. Valjda su *principes* bili aristokratski kolegij, neko vijeće, koje je bilo praepositu uz bok, kao onih XI. primi kod afrikanskih plemena (slijedi fusnota 1 : C. VIII 12331. Isp. Schulten na sp. mj. str. 542. Op. S.M.), ili da izaberemo lokalno i etnografski bliži analogon, principi Istrana, koji se ispred konzula A. Manlija i M. Junija sa svojim kraljem natrag u Nesactium povlače: Livius 41, 11: *paucis ante diebus lunius Manliusque oppidum Nesactium, quo se principes Histrorum et regulus ipse Aepulo receperat, summa vi oppugnare cooperant* (slijedi fusnota 2: Zippel na sp. mj. str. 105). Izmegju principa možda su se uzimali praepositi. U dublje ispitivanje, koje bi prikupilo sve natpise, koji se toga predmeta tiču, ne može se ovdje zalaziti. Valjaće megju ostalim pokušati, da se i to precizira, kakav su položaj principes zauzimali u pojedinim dalmatinskim, *gradski* organizovanim opčinama, kao u Splonumu i u Riditama. Da li je to možda samo bio anakronizam, koji .je u pojedinim familijama i. dalje eksistirao, te po tome principat bio našljedan; na to kanda upućuje i C. III 2776, gdje se spominje princeps-- od dvadeset i dvije godine." Isto mišljenje o instituciji princepsa Carl Patsch zadržava i kasnije (1915:75) : «Kada je nestalo nepovjerenje, priznalo se je pravo samouprave domaćim plemenima. Kapetanom župe, sa naslovom praepositus, imenovan je jedan domaći građanin, koji je pripadao dotičnom plemenu. Uz njega je stajao župni savjet, principes, koja je čast bila nasljedna i između kojih se mogao birati praepositus».

D. Rendić – Miočević (1962:329 - 330), pozivajući se i na ranije mišljenje C.Patscha : "Patsch je, studirajući taj problem kod Japoda, opravdano stao na stajalište da su tu *principes* činili kolegij koji je, vjerojatno, kao savjetodavni organ ili vijeće stajao uz bok i pomagao u upravljanju plemenskim teritorijem njegovu prepozitu (*praepositus lapodum*). Koliko je članova moglo brojiti to vijeće plemenskih prvaka, nije poznato, ali Patsch isključuje mogućnost da su oni na teritoriju Japudije imali bilo kakvih samostalnih administrativnih funkcija u pojedinim njenim manjim oblastima, župama i sl. U to još uvijek prelazno doba, na koje aludiraiu već spomenuti votivni natpisi japodskih praeposita i principa, funkcija praeposita jedna je samo karika u lancu upravnih formi koje je Rim zavodio u novoosvojenim područjima do uvođenja pune rimske administracije u pacificiranim i organiziranim provincijama. Funkcija prepozita, koja je zamijenila još raniju vojničko- administrativnu instituciju prefekta (*praefectus*), nije čak bila vezana ni uz posjedovanje civiteta, ali je, nesumnjivo, tražila osobu lojalnu rimskoj vlasti, što je najlakše bilo naći u redovima plemenskih prvaka. Zbog toga su dvojica, a možda i trojica od poznatih nam japodskih prepozita iz redova plemenskih prvaka, što oni na svojim votivnim spomenicima s ponosom i ističu: *praepositus et princeps lapodum*."

Ivo Bojanovski (1988: 62) : "Kao što smo već vidjeli, uz vojne prefekte, a kasnije i uz domaće prepozite, odnosno prefekte u Panoniji, stajali su kao njihov savjetodavni organ princepsi (*principes*), narodni prvaci iz redova plemenske aristokracije koji su u predrimsko vrijeme držali svu vlast u plemenskoj upravi. Oni nisu izgubili u potpunosti ni pod okupacijom svoje pozicije, jer su kao savjetodavni organi pomagali prefektima u upravljanju plemenskim teritorijem."

Aleksandar Stipčević (1989: 129 - 130) : "Ipak, epigrafski natpisi i pisani izvori omogućuju da se zaključi da su princepsi u rimsko doba bili glavari manjih društveno-političkih zajednica, a da su oni između sebe birali plemenskog prvaka koji se u terminologiji rimske administracijc zove praepositus. Može se zato pretpostaviti da su princepsi bili na čelu bratstava i da su u tom svojstvu bili i članovi plemenskog vijeća na čelu kojeg je stajao praepositus. lz jedne vijesti u Livija, tamo gdje opisuje rat Rimljana protiv Histra, vidljivo je da taj rimski pisac plemenskog prvaka tog plemena naziva kraljem, uz kojeg se nalazi vijeće princepsa.' Naravno, »kralj« Histra Epulo nije bio kralj u onom smislu kako je to Livije zamišljao, nego plemenski voda biran izmedu članova plemenskoga vijeća. Čini se da praepositi iz rimskoga doba nisu ništa drugo negoli nasljednici »kraljeva« iz prapovijesnog doba."

Hasan Mirza Ćeman (2000: 142) : «Prefekti su kontaktima preko domaćih plemenskih prvaka—principes---koji su se ranije pojavljivali kao savjetodavno vijeće uz instituciju plemenskog poglavara, ostvarivali zahtjeve i ciljeve rimske političke vlasti na lokalnoj razini.»

Branka Raunig (2004: 15) isto instituciju princepsa vidi kao neko vijeće u konstituciji peregrinskih *civitates* : "Smatra se, da je perfekturalnu upravu u drugoj polovici I v.n.e. zamijenila neka vrsta samouprave u većim japodskim zajednicama (župe - civitates peregrinae), sa rimskim upravnim činovnicima (praepositi) na čelu. Praepositi su birani iz "gornjeg sloja" japodskog društva, jer su neki od njih bili i principes (prvaci), vjerovatno autohtoni poglavari, za koje se misli da su mogli predstavljati neko vijeće iz praeposite."

Da su se pod pojmom *principes* podrazumijevali lokalni uglednici institucionalizirani u vijeća, neke vrste senata, peregrinskih *civitates* i lokalnih, plemenskih zajednica ukazivalo bi ponajviše to što je na nekim od epigrafskih spomenika vidljivo da jedna te ista osoba u isto vrijeme pored funkcije princepsa, obnaša i još jednu funkciju, i to u konkretnim slučajevima kod Japoda sa nazivom preposita, a kod Skordiska sa nazivom prefekta.[27] Na osnovi dosadašnjeg nivoa spoznaje i preposit i prefekt su bile individualne funkcije, izabrane ili imenovane na određeni mandatni period sa vjerojatno izvršnim ovlaštenjima, pa je bilo moguće da nositelj ovih funkcija bude u isto vrijeme i član vijeća princepsa. To bi bilo slično praksi funkcioniranja rimskog Senata, gdje bi izabrani ili imenovani konzuli i pretori u toku svoga mandatnog perioda bili i, bolje rečeno, ostajali senatori.

Postavlja se i pitanje da li je institucija princepsa u peregrinskim *civitates* bila uvedena od strane rimske središnje državne ili provincijske uprave ili je ona postojala, samo pod drugim imenima, i ranije, prije pada gornjoilirskih politija pod hegemoniju rimskoj imperija. Sa velikom dozom vjerojatnoće, može se pretpostaviti da su ilirske politije, u predrimsko doba, u dinarskom pojasu i panonskom bazenu u svojoj političkoj konstituciji imale i neku vrstu malih vijeća, naravno sa različitim nivoima ovlaštenja i moći zavisno od politije do politije.

Literarna vrela spominjući institucije ilirskih politija prije nego što su one ušle u okvir rimskog imperija i bile uklopljene u provincijski sustav, koriste termin princeps/i, ali u takvom kontekstu i formi da se ne može precizno ustanoviti šta se ustvari podrazumijeva pod tim spominjanjem predrimskih princepsa. Livije u svome djelu "*Ab urbe condita*" u više navrata spominje princepse u ilirskim politijama. Opisujući rimsko ratovanje sa Histrima, preciznije opsadu Nezakcija, on (XLI, 11) spominje "…*principes Histrorum et regulus ipse Aepulo*….", i to vjerojatno u kontekstu najistaknutijih poglavica i moćnika histarske narodnosne zajednice i politije. Ovaj rimski historičar (XXXI, 28) spominje princepse i kada govori o delegaciji susjeda kraljevine Makedonija koja je posjetila rimski tabor početkom II. makedonskog rata: *hac satis felici expeditione bello commisso reguli ac principes accolae Macedonum in castra Romana veniunt, Pleuratus Scerdilaedi filius et Amynander Athamanum rex et ex Dardanis Bato Longari filius.* Livije (XLIV, 30) i Monunija iz Dardanije, punca argonidskog kralja Gencija, titulira kao princepsa Dardanaca: *fama fuit Monuni, Dardanorum principis, filiam Etutam pacto fratri eum invidisse tamquam his nuptiis adiungenti sibi Dardanorum gentem; et simillimum id vero fecit ducta ea virgo Platore interfecto*. Opisujući III. ilirski rat i opsadu Skodre, Livije (XLIV, 31) spominje

[27] Patsch, 1896: 133-136; Stipčević, 1974: 166; Isto, 1989: 129-130; Bojanovski, 1988: 60 – 64 sa odgovarajućim fusnotama: 313-314; Ćeman, 2000: 142 (po kojem je *praepositus* novi posrednik između autohtone zajednice i rimske vlasti, koji je zamijenio prethodnu vojničku i administrativnu funkciju u ličnosti prefekta); Wilkes, 2001: 250; Raunig, 2004: 15. O međusobnom odnosu institucija prefekta, preposita i princepsa u peregrinskim *civitates* v. Mesihović, 2011: 15 - 16; 69-70; 306 sa odgovarajućim fusnotama.

ilirske principepse Teutika i Bela, koje argonidski kralj Gencije šalje rimskom pretoru kako bi molio za primirje: *ad praetorem mitteret Gentius Teuticum et Bellum, principes gentis, per quos indutias peteret*. Livije (XLV, 26) govoreći o saboru u Skodri, nakon završetka III ilirskog rata, navodi da je Anicije okupio «*…ex tota provincia* (shvaćeno u smislu mandatne uprave koju je imao Anicije Op. S.M.) *principibus…*». I ovaj Livijev podatak sugerira da su se u Skodri okupili predstavnici, uglednici naroda i zajednica kojima je on prezentirao zaključke o novom uređenju bivše «Ilirske države».[28] U istom smislu ovaj termin i to u množini -*principes*- koristi i Tacit u svojoj Germaniji (12) nazivajući tako upravljače lokalnih ruralnih okruga (*pagi* i *vici*) kod germanskih naroda: *eliguntur in isdem conciliis et principes qui iura per pagos vicosque reddunt.*

Po svemu sudeći, korištenje termina princeps/i u literarnim narativima koji govore i o ilirskim, ili svim drugim, politijama na nižem nivou političkog razvitka i zaostalijim društveno – ekonomskim i općekulturološkim strukturama u odnosu na razvijene, civilizirane mediteranske zajednice, je imalo više generički karakter kako bi se pojmovno definirali njihovi moćnici, uglednici i poglavari. I to je različito u odnosu na principepse peregrinskih *civitates* koji se pojavljuju na ranije navedenim i opisanim epigrafskim spomenicima, i koji pripadaju jednoj oficijelnoj i priznatoj instituciji. Možda bi ovom sloju uglednika koji čini jednu od upravljačkih institucija u predrimskim zajednica na nižem nivou političkog i općekulturnog razvitka odgovarali i nazivi *dynastoi*, οἱ δῠνᾰ́σται (Polibije, III, 18;) *nobiles Gallorum*, *nobiles Galli*, *nobiles Illyrii* (Livije, XXXI, 21; XXXIII, 23; XLV, 43), οἱ πρωτεύοντες (Apijan, *Ill*, 23), *dynastoi* (Kasije Dion, XLIX, 37).

Navedeno kao da sugerira da za literarna vrela principesi, dinasti, nobili, proteuonti predstavljaju u politijama onaj sloj koji je smatran aristokratskim i da ih je u isto vrijeme bilo više u okvirima jedne politije. Možda su oni bili i članovi nekih malih, "oligarhijskih" vijeća ili savjetovališta. Značenje koje bi imali u politijama prije potpadanja pod rimski imperij, ovaj sloj bi u vrijeme kada bi se našao u stanju potčinjenosti rimskoj središnjoj i provincijskoj vlasti nastavio da ima (naravno samo pod uvjetom lojalnosti i na obostrano zadovoljstvo ostvarene suradnje), ali sada institucionaliziran u vidu institucija principepsa na nivou peregrinskih *civitates* i lokalnih, plemenskih ili gradskih zajednica.

Rimska državna i provincijska vlast je načelno uvijek bila sklonija suradnji i povezivanju sa lokalnim elitama, oligarhijama, aristokratijama, bogatijim i uglednijim pojedincima i familijama, samim tim i institucijama koje ih reprezentiraju ili u kojima su oni najzastupljeniji. Po svojoj naravi, elite su zbog svojih političkih, društvenih, ekonomskih i

[28] Engleski prijevod (u izdanju Loeba i u prijevodu Canona Robertsa) Livijevog djela upotrebljava u pojedinim slučajevima kao ekvivalent za latinski *principes* u ilirskim zemljama, englesku riječ «chiefs», koji bi se u smislu moglo prevesti kao poglavice. Međutim ova riječ u našem modernom jeziku ima, bolje reći dobila je zbog pop kulture, sadržajno značenje koje bi bilo teško prihvatljivo da se koristi kao prijevod za latinske *principes* u ilirskim zemljama.

socijalnih interesa prijemčivije za suradnju od demokratskijih i monarhističkijih elemenata. Zbog svojih pozicija, ugleda, mreže utjecaja i nadasve svoga bogatstva, elite i njihove institucije su uvijek opreznije u javnim istupanjima i ne vole rizikovati, jer smatraju da imaju šta da izgube. Za razliku od njih demokratski elementi i institucije su sklonije avanturizmu, pobunama, nemirima i ispoljavanju javnog nezadovoljstva, dok i za monarhističke institucije psotoji veći rizik da postanu populističke i nemirne ukoliko ih počne voditi neki ambiciozni pojedinac koji se ne može kontrolirati. Još uvijek nije poznato u kojoj je mjeri rimska uprava težila jačanju oligarhijskih načela u peregrinskim *civitates* u Iliriku prije izbijanja Velikog Ilirskog ustanka. Ono što znamo jeste da su ustanici i njihov Savez imali značajnu podršku upravo u demokratskim institucijama (npr. skupština vojnika koja je presudila Batonu Breučkom za izdaju i skupština u Andetriju koja je odbila sporazum sa Tiberijem) i u monarhijskom instituciji (kao u slučaju Pinesa koji se usprotivio sporazumu Batona Breučkog sa Tiberijem).[29]

Nakon završetka ustanka i remodeliranja nekadašnje jedinstvene provincije Ilirik, rimska središnja i provincijska uprava je nesumnjivo odlučila da ojača elitističke elemente u peregrinskim *civitates*, posebice one koji bi na kraju ustanka ili neposredno nakon njega sklopili sa Rimskom državom nove ugovore (*foedus*), iskazali lojalnost i bezuvjetnu spremnost da prihvate Rim kao imperijalnu prijestolnicu i podvrgnu se autoritetu rimskih državnih i provincijskih institucija i njihovih zakona, propisa i odluka. To bi onda podrazumijevalo i snažanje institucija koje bi se mogle nazvati oligarhijskim. U prvom redu, riječ bi bila o instituciji princepsa i na nivou *civitas* i na nivou njenih sastavnica. Ta elita bi bila poslušna i lojalna, kontrolirala mase, sprečavala buntovničke elemente, osiguravala nesmetano ispunjavanje obaveza i dužnosti prema središnjoj i provincijskoj upravi i nadasve bila prijemčiva prema prihvatanju razvijene mediteranske civilizacije i njenih tekovina i načina života. Za uzvrat je domaća elita dobijala i imala garanciju društvenog položaja, ekonomskog i imovinskog statusa i mogućnost njihovih unapređenja i daljeg bogaćenja, uključujući i inkorporiranje u rimsko građanstvo i njegove elitne strukture (viteški i senatorski red). Zato je ova privilegirana domaća elita, nerijetko potomci lokalnih aristokratija iz predrimskog perioda, dominirala institucijama i službama peregrinskih *civitatesa*.

Ali, u decenijama nakon završetka Velikog Ilirskog ustanka, u vrijeme Julijevsko – Klaudijevske dinastije, i pored svoje nesumnjive lojalnosti, moguće upravo zbog još uvijek prisutne stigme sjećanja na ustanak ali i augustovske politike značajne redukcije u dodjeljivanju rimskog građanstva, čak ni lokalna elita nije mogla da dobija rimsko građanstvo samo na osnovi toga što bi obnašali određene funkcije u *civitatesima*. Tek sa prvom flavijevskom dinastijom, u uvjetima promijenjenih političkih i povijesnih okolnosti,

[29] O Velikom Ilirskom ustanku v. Mesihović, 2018.

i zahvaljujući tome što su ilirske provincije, tamošnji garnizoni ali i njene peregrinske zajednice, pružile presudnu vojnu i materijalnu pomoć Vespazijanu u IV. građanskom ratu, započeo je nešto značajniji proces pravno – političke romanizacije lokalnih elita u iliričkim peregrinskim *civitates*. O tome svjedoči i to da se u unutrašnjosti gornjoilirske provincije *nomen Flavius* znatno češće sreće među peregrinskim princepsima i kasnijim lokalnim municipalnim dužnosnicima, nego što je to slučaj sa gentilnim imenima *Iulius* i *Claudius*, svojstvenim onima koji bi građanstvo dobili za princepsa iz Julijevsko – Klaudijevske dinastije.

Sljedeće bitno pitanje iz problematike institucije peregrinskih ili lokalnih, plemenskih ili gradskih princepsa jeste sadržina njihovih konkretnih ovlaštenja, statusa, moći, privilegija. Po ovom pitanju dostupna, obrađena i prezentirana izvorna građa nudi najmanje iskoristivih informacija, tako da su i odgovori više pretpostavke nego jasni zaključci. Vijeće princepsa je, moguće, imalo svoju primarnu funkciju u tome da savjetodavno i pomoćno tijelo obnašateljima izvršnih institucija (npr. stranim ili domaćim prefektima, prepositima) na nivou peregrinskih *civitates* ili lokalnih, plemenskih i gradskih zajednica. U onim peregrinskim *civitates* u kojima je, nakon završetka Velikog Ilirskog ustanka, iz reda starješinskog kadra legijskog provincijskog garnizona bio imenovan prefekt, princepsi su sigurno bili više podređeni autoritetu izvršnih institucija. Međutim, kako je vrijeme prolazilo, udio stvarne moći vijeća princepsa se povećavao, a posebno nakon odlaska rimskih legija koje su davale prefekta, on postupno pretvorio u najvažniju političku instituciju na nivou peregrinskih civitates i lokalnih, plemenskih i gradskih zajednica. Vjerojatno se tada pretvorio i u instituciju nasljednog karaktera. Vremenom su njegovi članovi postajali rimskih građani. Na kraju procesa političko – pravne romanizacije vijeća princepsa, posebno ona na lokalnom plemenskom ili gradskom nivou, bi se transformirala u vijeća dekuriona rimskih municipija i kolonija.

Principes of *civitates peregrinae* in province *Illyricum Superior / Dalmatia*

In available literary sources and epigraphic monuments written in Latin and refer to Illyrian provinces, which are found and published to this day, there is a mention of institution of *principes* of *civitates peregrinae.*

In roman classical world, word *princeps* (plural *principes*) was very often used in various contexts to conceptually define different contents. In its literal, fundamental meaning, it could be translated as "first, most important, most prominent, chief" and from that meaning it developed, as Roman state developed, expanded and complicated, into a nomenclature for a number of institutions, services, ranks, honorary titles (e.g. *princeps iuventutis*) in Roman state, army, administration and provincial administration.[1] Of all these contents, the most famous is that which referred to the head of state in political system established by Augustus, called Principate, which lasted almost 300 years until Diocletian and which could be translated as "the first citizen"[2] In institutional - administrative arrangement of *civitates peregrinae,*[3] principes were called domestic, local dignitaries and officials, regardless of whether they were holders of Roman citizenship or not. [4]

[1] Latin word *princeps* has been transformed in Illyrian-Slavic language/s into word "princ", but when this word is formed in new Romance languages (e.g. in the case of Italian "principe") it is translated into our language using term "knez" (which is originally also foreign, of germanic origin) which means a head of a certain territorial, especially rural district.

[2] About Principate see Mirković, 2003; Mesihović, 2020.

[3] Briefly presented, peregrine *civitas* is an autonomous administrative unit that is territorially limited, and which represents existence of a certain indigenous political community within Roman state. As such, it is clearly recognized, named and defined by Roman official policy, with all its rights, obligations, competencies and responsibilities in relation to the State as a whole. Due to proverbial Roman practicality, which was reflected in regulation of provincial relations, existence of most peregrine *civitates* of Upper Illyricum / Dalmatia and Lower Illyricum / Pannonia stems directly, from a series of changes following entry into Roman state, from phenomenon of existence pre-Roman independent polities. Thus, peregrine *civitates* in Illyrian countries, in most cases, could be interpreted as a former independent policy transformed by Romans. As it fundamentally contains continuity with pre-Roman political structure, peregrine *civitas* was not only an administrative unit subordinated to provincial and state authorities and institutions, but at the same time a whole of a indigenous „nation" (recognized b Romans as such) in status of *peregrines* and its political formation that brings this indigenous „nation" together. In this sense, peregrine *civitates* would also be a "*res publica*" translated into a political connection, ie a community that gathers and represents a certain ethnic community that the Romans recognized in this sense and, as such, in the form of peregrine *civitas*, incorporated into their administrative and the territorial scheme of the Empire. Peregrine *civitas* has its territory which was recognized by Roman State as its own and which is cadastrally and border-bounded. But, on the other hand, rule of extraterritoriality also applies, because according to Roman understanding, belonging to a certain *civitas* is not determined according to place of residence, but according to principle of belonging to a certain citizenship, ie laws, customs, obligations, rights and relations. The same can be seen in examples of belonging to Roman tribes, because a Roman tribe (urban or rural) could have its members inhabited in the most diverse and remote areas and countries, although in principle he also owned his territory. Peregrin no matter how long has resided outside territory of his *civitas*, remains a

Based on available sources, following principes of peregrine *civitates* of province of Upper Illyricum / Dalmatia are known:

I. Princeps *civitas* of Daesitiates

ILJug III, 1582 = *AHB* p 65 = Grbic 67 = EDCS 10100565 = EDH HD033834 from Crkvina in town Breza.

VLPIAE ET•F???/ PROCVL A? XX? / T•F•VALENS VARRON[..] / F•PRINCEPS DESIT (with ligature I, above / T /)A[..] (after A a straight line is noticed, perhaps a part or letters I or T) /5 ET AELIA IVSTA / [..]CENO[.]A[…..]

*Ulpiae et f??? / Proculae a[nn(os)] XX? / T(itus) F(lavius) Valens Varron[nis] / f(ilius) princeps Desitia[tium] / /*5 *et Aelia Iusta [filia?]/ [S]ceno[b]a[rdi]?*

To Ulpia and Procula, age 20, Titus Flavius Valens Varon's son, princeps Daesitiates and daughter Aelia Iusta? Scenobardus?

---

member of his *civitas*. Also, Romans inhabited area of the peregrine *civitas* practically has an extraterritorial status because laws of a specific *civitas* do not apply to it.

Peregrine *civitates* would be those political units subordinated to Roman people and its political unit, with greater or lesser autonomy in relation to province, to which they belong, and to State and which, in principle, do not have Roman citizenship or legal status of Latins. Such a conceptual content was also taken into account by Tacitus (*Ann*. III, 44) when he spoke of 64 Gaelic *civitates*, which existed in third decade of 1st century AD. (…*quattuor et sexaginta Galliarum civitates*…). The same writer in part where he describes Gallic uprising at 21 AD clearly terminologically determined Aedui and other Gaelic peoples in a political sense as *civitates*. Cicero in "*Somnium Scipionis*" (III, 5) defines *civitates* as "*concilium coetusque hominum iure sociati*", ie as associations and gatherings of people based on law, which are called states. And Tacitus, when in his "*Germania*" (43), wants to emphasize political specificity of Lygian communities, uses the term *civitates* (… *Lygiorum nomen in plures civitates diffusum*). That for roman writers of early Empire term *civitas* primarily means a political community of state rank is also confirmed by Cornelius Nepos (*Atticus*, 2, 2; 3,3; 4,5 - refers to Athens-; 6,2; 8,1; 19, 2). In addition to this determination, Latin term *civitas* also had meaning of citizenship (Greek πολϊτικος). Citizenship itself was not an independent institution, but it also arose from another ancient political invention, called "citizen" (Greek πολίτης, Latin *civis*). Gaius Julius Caesar (*de bell. Gall*. V, 1) also defines Illyrian political units as *civitates*.

Civitas would be in its basic sense identical in its content with other Latin term *res publica*. Peregrine *civitates* were, in a sense, theoretically understood as "federal" states and peoples, which were also separate legal units, subordinate to Roman people and its political state and provincial institutions and laws. The word *civitas* in later periods experienced its conceptual transformation and while it previously meant "state" (a political unit with a certain degree of sovereignty), it is now, mostly due to absorption, during legal and political romanisation, of these peregrine political units in Roman *civitas*, used as a determinant and for any administrative-territorial unit. But even when there are no more peregrine *civitates*, in some cases word *civitas* in the meaning of state is used in late antiquity, as Augustine did in his "*De civitate dei*".

On peregrine *civitates* and their institutions based on examples of *civitas* of Daesitiates, see more Mesihović, 2014, Dezitijati, 618 - 673.

[4] On principes in peregrine *civitates*, based on examples of *civitas* of Daesitiates, see more Mesihović, 2014, Dezitijati, 654 – 662.

The epigraphic monument of princeps Titus Flavius Valens, made in form of a cipus, is considered one of the most important monuments in study of institutions of peregrine *civitates* and process of legal - political and cultural Romanization i Illyrian provinces. This cipus was found in several pieces in secondary use, in a stone wall around late antique complex in Crkvine in the immediate vicinity of today's urban center of Breza. It is possible that it was brought there during 6st. century AD fro Daesitiates site (necropolis !?) Kamenjača, which is located in the immediate vicinity of Crkvina, in order to be used in construction of a stone wall around "Breza" late antique basilica.

Due to mention of Aelia Iusta, the origin of this monument is not older than 118 AD. She owed her Roman citizenship, or genticilium *Aelius*, either to reign of Hadrian (gentile name *Aelius* r. 117-138 AD) or his successor Antoninus Pius (r. 138-161 AD). Yet it is more probable that this Aelia Iusta owed his Roman citizenship to Hadrian, who is known for his policy of granting Roman citizenship, than to Antoninus Pius. In addition, Hadrian's reign would brought T.F. Valens, who obtained citizenship for the Flavians (69 / 70-96 AD), into a more reasonable temporal correlation with Aelia Iusta.

Reconstructing the text of inscription and deriving its context is difficult to do satisfactorily, due to damage of the text, so its general interpretation should be approached carefully and thoroughly, but, unfortunately, also speculatively.

The name of T. F. Valens, which could be deciphered as *praenomen* Titus and *nomen* Flavius, so that would mean that mentioned T. F. Valens received Roman citizenship during reign of the Flavian dinasty, because his father was still with native name Varro and without Roman citizenship. If T. F. Valens, who received Roman citizenship during rule of Flavian dinasty, was still alive when tinscription mentioning Aelia Iusta was created, then he was already quite old man. If he was in his mature years in that period, the fact that he is a princeps would also testify, so he had to wait to get, maybe even inherit that title (maybe from his father Varon). On the inscription, were mentioned other persons, such as Varro, father of our princeps, who himself was certainly a prominent figure in social and political hierarchy of Daesitiates, and whose genitive form actually forms an integral part of name T. F. Valens. A certain Ulpia is also mentioned, who is perhaps the main character of the entire inscription, because due to shape of her name in dative, this inscription seems to have been dedicated to her. Ulpius's citizenship and gentile name Ulpius is merit of reign of Trajan (gentile name Ulpius, r. 98-117 AD), ie it was probably received by her father. On the monument, there is also the mentioned Procula, to whom the inscription was also dedicated because her name is in genitive, unlike nominative forms of names T.F. Valens and Aelia Iusta who may ordered making of monument and the text on it. The inscription also recognizes a person with part of the name --- CENO ----, (perhaps Skenobarbi), in a completely unclear context, except that some possible connection with Aelia Iusta can be assumed. All the named persons from the mentioned inscription were in some, unknown to

us relationship, most likely family. But due to difference in time of receiving citizenship, it is difficult to connect it all, because as many as three Roman gentile names appear (*Flavius, Ulpius, Aelius*) and individuals with local names, and it is probably a Daesitiates family relationship of both agnatic and cognate type. As can be seen, persons from this inscription owed their roman citizenship to a long period from Flavian dinasty to Hadrian rule, meaning a period longer than a century.[5]

So during time when these people (T. F. Valens, Ulpia and Aelia Iusta) owed their Roman citizenship, we have *terminus post quem*, which is the beginning of rule of the Flavians (70. AD), and *terminus ante quem*, and it is the end of Hadrian's reign (138. AD). Since these persons lived in a close period of time (which does not mean the same) their Roman citizenship were not very radically dated. Therefore, it could be assumed that T. F. Valens owes his Roman citizenship and name to reign of Domitian (with full name *Titus Flavius Domitianus* r. 81 - 96 AD). [6]

Perhaps this acquisition of privileges is also connected with wars with Dacians on Danube frontier (especially in period 85-89 AD) in which T. F. Valens as a more mature young man from a local, aristocratic family may have actively participated in Daesitiates auxiliary contingent, perhaps him and leading.[7]

Due to his merits, this son of Varro became a Roman citizen, which was still a relatively rare occurrence among Daesitiates and received a new Roman name. If T. F. Valens became a Roman citizen during time of Domitian, then his mention on the inscription could be well timed with mention of Ulpia and especially Aelia Iusta, a person whose citizenship is merit of Trajan's and Hadrian's rule. Apart from the fact that T.F. Valens was first to receive Roman citizenship, the fact of his standardized Roman name with renaming Titus might speak in its own way, because it is most realistic to expect that one who received citizenship will take from emperor, who is indirectly responsible for his

[5] Perhaps it could be speculatively assumed that Procula was sister of T. F. Valens and married to a certain Daesitiate who received citizenship for Trajan, but that they were both already deceased when inscription dedicated to Ulpia was erected, who also died relatively young, so then erection of the inscription was taken over by T.F. Valens Varonov and Aelia Iusta. On the other hand, it is completely unclear what kind of relationship Aelia Iusta would have with them, who seems to be together with T. F. Valens erected an epigraphic monument.

[6] In fact, all three emperors from Flavian dynasty bore *praenomen* Titus.

[7] IIII. *legio Flavia* (later with addition of *Felix*), was relocated from Dalmatia in 86. n. e., due to penetration of Dacians, to take part in battles against Dacian king Decebalus. This reconstruction is quite possible, and is also proved by the fact that our future Daesitiate princeps would be in that case some ten years older than Hadrian, whose rule Aelia Iusta has to thank his citizenship. Hadrian was 41 years old at time of taking over the imperial dignity, so then our princeps would be about 50 years old and could still be quite active. In addition, Domitian had to go to war with Marcomanni in 89. AD and with Quadi in 91. AD who invaded Pannonia. And from the spring to the fall of 92. AD, *Bellum Sarmaticum* was conducted against Iazyges between the Tisza and the Danube rivers. Our Daesitiat could also take part in all these wars and conflicts. On wars on Danube in this period, see Mirković, 2003: 101 - 102.

citizenship, not only *nomen*, but also *praenomen*, while the next generations would be less strict in that respect.[8]

Inscription stone (Photo S. Mesihović)

[8] About epigraphic monument of T. F. Valens see Čremošnik-Sergejevski, 1930; Sergejevski, 1940: 141 - 142, sl. 10 - 11; Rendić-Miočević, 1948: 67; Bojanovski, 1988: 147, fus. 21; Arheološki leksikon BiH, Tom III, 1988: 16, (članak Đure Baslera); Paškvalin, 1996: 95-96; Isto, 2000: 193-194; Mesihović, 2007: 654 – 657; 886; 898; 901 – 902; 906 – 907; Mesihović, 2011: 65 – 72.

The epigraphic monument is located in National Museum in Sarajevo. (Photo S. Mesihović)

II. Princeps *civitas* of Docleates

ILJug III, 01853 = D 9411 = *CLE* 2101 = Grbic 71 = *CILGM* 142 = AE 1906, 32 = AE 1910, 101 = EDCS 10100808 = EDH HD029751 from Riječani, Banjani cc 20 km west of town Nikšić (precise locality Suntulija).

CAIVS•EPICADI•F•PRINCEPS / CIVITATIS•DOCLATIVM•HIC•SITVS / HOC•FIERI• IVSSIT•GENITOR•SIBI•ET / SVIS•SET•FILI•EIVS•PIASSVS•EPICADVS / 5SCERDIS• VERZO•ET•SVMMA•ADIECTA / EFFICIT•ISTVD•OPVS•EST•PIETAS•NATIQVE / HOC•AVXSISSE•VIDENTVR•ET DECORANT / FACTO•ET•DOCENT•ESSE•PIOS

Caius[9] *Epicadi f(ilius) princeps / civitatis Docl(e)atium hic situs / hoc fieri iussit genitor sibi et / suis set fili eius Piassus*[10] *Epicadus /* 5 *Scerdis Verzo et summa adiecta / eff<e>cit istud opus est pietas natique / hoc auxsisse videntur et decorant / facto et docent esse pios*

Unlike inscription on monument from Breza, text from Riječani is somewhat better preserved, although judging by spelling mistakes in the text and some subsequent corrections in the text, stonemason was not very skilled. It mentions Gaius or Calus, son of Epicades, princeps of *civitas* of Docleates, and his sons Pi(l?)assus, Epicadus, Scerdis, and Verzo. The text on inscription is usually done in form of verses. On epigraphic monument *ILJug* III, 1852 = *CLE* 2102 = D 9412 = Grbic 72 = *CILGM* 175 = AE 1906, 31 = AE 1910, 100 = EDCS-10100807, found at the same time (1903) at the same locality and with text written in verse as epigraphic monument of princeps Gaius or Calus, there are written names of Agirro, son of Epicadus, princeps of castle of *Salthua*, and his wife Temeia, daughter of Glava, and their son (commissioner of the monument) Epicadus (*Agirro Epicadi f(ilio) principi k(astelli) Salthua / et Temeiae Glavi f(iliae) fecit Epicadus f(ilius)*/….). Perhaps Agirro, princeps of the castle of *Salthua*, was brother of Gaius, the princess of Doclean *civitas*. The family of Gaius and Agirro, sons of? Epicadus probably belonged to a community (tribe?) whose seat was a hillfort settlement called in Roman times castle of *Salthua*, and which was a component of Doclean people, polity, *civitas* as its westernmost branch. One might then assume that family of Gaius or Calus and Agirro, sons of Epicadus, was the most prominent in that Doclean tribe of *Salthua*, and that one brother was the chief of tribe based at castellum of *Salthua*, and other princeps in council of Doclean *civitas*, perhaps just as a representative of his gens or tribe. These two inscriptions from Riječani would indicate a certain internal organization and composition of Doclean polity, later peregrine *civitas*, and thus Upper Illyrian peregrine *civitates*, which would follow patterns of organization that existed in pre-Roman times. Thus peregrine *civitates* would be composed of a series of smaller constituents, which could be called tribes, and which would have their centers that would draw their continuity and name from time of independence when they were typical Iron Age hillfort settlements. In early Principate

[9] D. Rendić – Miočević (1962: 326, fus. 30) is of opinion that in the case of this name it is more likely "to be an epichoric Illyrian name than a well-known Roman *praenomen*… Third letter in our name is probably not ordinary I but an L (*Calus*?), Similar to name *Plassus* on the same inscription - son of Calus - which had previously also been read by *Piassus*. For Calus cf. *Sceno-calus, Callo, Calas, A-Calius* "."

[10] D. Sergejevski proposes a reconstruction of his name in *Plassus*.

period, at the time of transition from such hillfort settlements to way of life, habitation and settlement culture of Greco - Roman classical civilization, such settlements were called *castellum*. The names of a number of Illyrian settlements preserved on late antique and early medieval itineraries and maps, such as Antoninus' Itinerary, Geography of Ptolemy Claudius, Tabula Peutingeriana, Cosmography of Anonymous Ravenna, could then be reminiscent of existence of these tribes, components of larger pre-Roman polities and later transformed peregrine *civitates*.

Even if Dokleat princeps has as its personal name typical Roman pronoun Gaius and not Illyrian name Calus, the fact is that the texts from both monuments from Riječani do not mention any imperial or any other Roman gentile name, and all the others mentioned individuals, including Gaius' or Calus's father, his sons, and possible brother, bear only domestic, Illyrian names. For these reasons, it could not be considered that this Docleat-Salthuan family had Roman citizenship. Precisely for reason that their seat is still titled as a *castellum* and that family whose members are listed on both monuments are not Roman citizens, it could be assumed that the epigraphic monuments from Riječani are older than the epigraphic monument from Breza. Perhaps their origin could be dated even before the beginning of reign of Flavian dynasty.[11] According to D. Sergejevski (1962: 102) both inscriptions are: "… judging by identical dimensions, by arrangement of individual parts, they are completely simultaneous and belong to I. century AD".

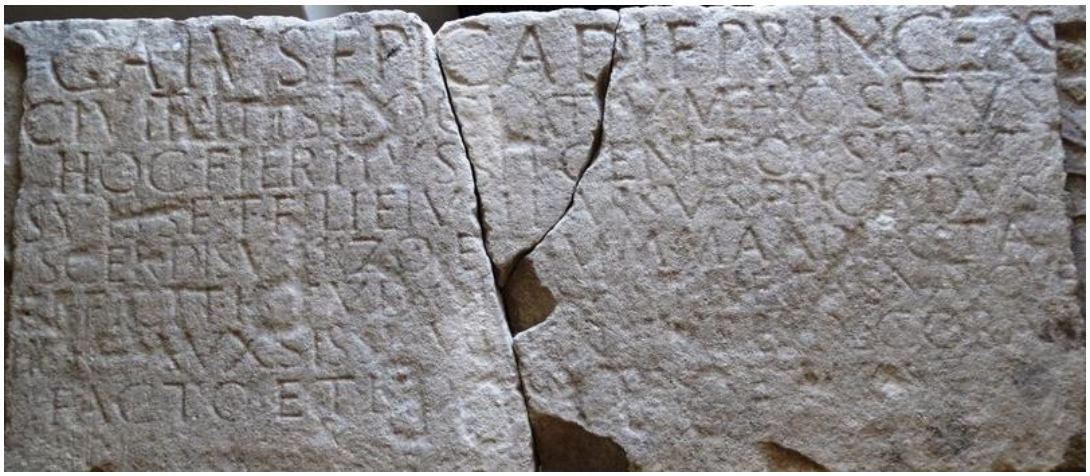

Inscription stone (Downloaded from https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/fotos/F036613.JPG)

[11] About this epigraphic monument see Vulić, 1905: 173 – 175; Ibidem, 1909: 202-204, Nr. 74; Ibidem, 1931: 101, Br. 242; Sergejevski, 1962: 100 - 103; Garašanin, 1967, 95; 148 – 149; Wilkes, 1969: 167; Martinović, 2011: 147-148, br. 142.

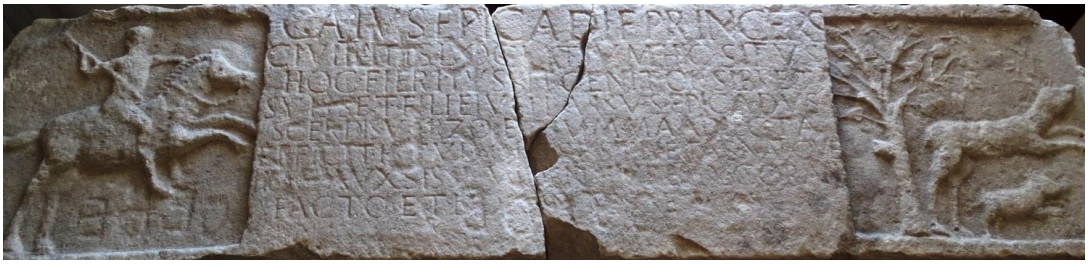

The epigraphic monument is located in Homeland Museum in Nikšić, Montenegro.
(Downloaded from https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/fotos/F036612.JPG)

III. Inscription of princeps of Dalmatae

CIL III, 2776 = D 7165 = Grbic 14 = AE 2014, + 1016 = EDCS-28300105 = EDH HD062402 from Gornji Danilo near town Šibenika (*Rider*).

------] / PRINCIPI / DELMATARVM / ANN XXII / CLAVDIA TIB FIL / [

------] / principi / Delmatarum / ann(orum) XXII / Claudia Tib(eri) fil(ia) / [------

This inscription is quite fragmented, so the level of information that can be obtained from it is very low. Thus, in addition to mentioning institution of princeps of Dalmatae, who may be 22 years old, a certain Claudia, daughter of Tiberius, is also mentioned in an unknown relationship with anonymous princeps of Dalmatae. Anonymous princeps of Dalmatae, judging by dedicator of inscription Claudia, daughter of Tiberius, may have been a Roman citizen himself. Claudia probably owed her Roman citizenship to period of reign of imperator Claudius (r. 41 – 54 AD), whose first name was Tiberius, just like her father. This would then suggest that her father or possibly grandfather were ones who received Roman citizenship in the middle of 1st century AD. If this anonymous princeps of Dalmatae from inscription from Gornji Danilo was 22 years old, then his youth would speak more in favor of fact that function of princeps was hereditary if not within a certain family, then at least within a certain genus, and not a matter of election or choice. [12]

The epigraphic monument *CIL* III, 2774 (p 1624) = D 7164 = *ILJug* III, 792 = AE 2014, +1016 was also found in Gornji Danilo, where, as in the case of epigraphic monument of princeps Agirro from Riječani, institution of local, tribal or municipal princeps is also mentioned, this time in the context after the completion of process of legal-political

[12] About this epigraphic monument see Rendić – Miočević, 1951; Isto, 1962; Isto, 1980: 35; Wilkes, 1969: 240 – 241.

romanization in municipality of *Riditarum*: *D(is) M(anibus) / Q(uinto) Rutilio / Q(uinti) f(ilio) Titiano / IIvir(o) q(uin)q(uennali) /*5 *et Q(uinto) Rutilio / Q(uinti) f(ilio) Proculo / IIvir(o) q(uin)q(uennali) / filio / eius / principi mu/nicipi(i) Ri/ditarum.* Unlike Salthuan tribe of Docleates, at the time when inscription from Gornji Danilo was created, Ridite tribe of Dalmatae had already received Roman citizenship and their seat Rider had already been turned into urban and administrative seat of the eponymous municipal unit. The institution of princeps in municipality of *Riditarum* is mentioned in another found, but much more damaged and fragmentary, epigraphic monument ILJug II, 793 = EDCS 10000805 = EDH HD034276 from Gornji Danilo *ILJug* II, 793 = EDCS 10000805 = EDH HD034276 iz Gornjeg Danila : ------] / *dec(urioni) et pr[incipi municipi(i)] / Riditaru[m co(n)iugi? obse]/quentis(si)mo [qui vi]/xit ann(os) L(?)I(?)[--- et Pin?]/so fr[atri* ---]CI(?)[---] / [------. These inscriptions from Gornji Danilo, which mention local institution of princeps, but in Roman municipal context, also indicate a certain institutional continuity with the period before Ridites gained Roman citizenship and thus separated from whole of Dalmatae people and their peregrine *civitas*.

The following epigraphic monuments also testify about principes in local communities of province of Upper Illyricum / Dalmatia:

1. Inscription dedicated to princeps of municipium of Splonum, *CIL* III, 1322 (p 1400) = *IDR*-3-3, 345 = D 7153 = AHB p 366 = AE 1968, 443 = EDCS 16100897 = HD014660 from Zlatna / *Ampelum, provincia Dacia* : *D(is) M(anibus) / T(itus) Aur(elius) Aper Delmata(!) princ(eps) / adsignat(us) ex m(unicipio) Splono / vix(it) ann(os) XXX Aur(elius) Sat/tara lib(ertus) patr(ono) optimo p(osuit).*
2. Inscription of Septimius Maximianus, princeps? of colonia Salona, *CIL* III, 9540 = *ILCV* 372 = *ILJug* III, 2367 = Salona 4-2, 00413 = EDCS 29601571 = EDH HD034754 from Salona *: S(e)p(timius) Maxi//mia[nus] / v(ir) p(erfectissimus) prin(ceps?cipalis?) col(oniae) [S]al(o)n(itanorum) / vivo sibi et co/niugi su(a)e dulcis/sim(a)e posuit qui / vicsit(!) annis LXV / depo(si)tus die III Nonas Feb(ruarias).*
3. An inscription of an anonymous princeps of municipium? of *Salvium* ?, *ILJug* III, 1655 = *AHB* p 514 = EDCS 10100634 = EDH HD033953 from Podgradina near Glamoč : *]atis praecipu[…] / […] magneque in[…] / […]bus equo et dil[…] / […]ntio princ(ipi) m[unicipii…] /5 […omni]bus honori[bus …] / […perf]uncto ex pro[…] / […m]etalloru[m ….] / […]api[.*[13]

[13] About local, tribal or municipal principes see Rendić – Miočević, 1962; Stipčević, 1974: 166; Isto, 1989: 129 – 130.

IV. Epigraphic monument of Flavius …dinata, praepositus and princeps of Iapydes

CIL III, 14324 = AHB p 395 = Grbic 7 = EDCS 32300071 = EDH HD052240 from Privilica near Bihać (*Raetinium*)

LAVIVS / DITANVS / ON•AB / VESPASIANO /5 CA SARE•AVC / PRA POSITV / ET•P CEP / IAPO VM

[T(itus) F]lavius / ...ditanus / [civ(itate?) d]on(atus) ab / [Imp(eratore)] Vespasiano / 5 Ca[e]sare Aug(usto) / pra[e]positu[s] / et p[rin]cep[s] / Iapo[d]um / [v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)]

Titus Flavius ….ditanus, citizenship? got? from imperator? Vespasianus, caesar, augustus, praepositus and princeps of Iapydes discharges the vow freely, as is deserved.

On this epigraphic monument, Flavius… ditan, is both princeps of Iapydes and their praepositus. The institution of praepositus, on basis of current level of research, knowledge and acquired knowledge, is attested in Illyrian provinces only in *civitas* of Iapydes. It is very possible that praepositus was some kind of head of *civitas* of Iapydes. Although text on the epigraphic monument is significantly damaged, some valuable information could be extracted from it, especially those related to process of legal-political romanization. The fact that, in cases where the inscriptions contain persons holding both the institution of praepositus and the institution of princeps at the same time, the praepositus is mentioned first, followed by the mention of the princeps, would suggest that praepositus institution was considered more important. This greater importance of institution of praepositus may be the result of the fact that it is a kind of executive, individual function that has been exposed to either election or some other choice. That a person with a name and function of a princeps can perform at the same time another function within peregrine *civitas* is proved by epigraphic monument *ILJug* I, 280 = Grbic 205 = AE 1958, 73 = EDCS 10000351 = EDH HD019720 from Slankamen where Titus Flavius Proculus is mentioned as princeps and prefect of Scordisci, Celtic *civitas* in eastern Syrmium : *T(itus) Fl(avius) Proculu[s] / pr(inceps) praef(ectus) Scor(discorum) / an[n(orum)] XXXXI / h(ic) [s(itus)] e(st) /*5 *T(itus) Fl(avius) [D]ulcis / pater [filio su]o / pientissimo / fecit.* [14]

[14] Papazoglu, 1969:265; Bojanovski, 1988: 61.

Epigraphic monument from Slankamen indicates that institution of a prefect of peregrin *civitates* was not only held by officers of Roman armed forces (legions and auxiliary troops) but, as in case of praepositus, also by local people, members of those communities. Judging by some indications from one of epigraphic monuments (*CIL* III, 15065 = *AHB* p 402 = Grbic 3 = EDH HD058265 from Privilica kod Bihaća) originating from area of Iapydes, native people were also prefects of Iapydes (Patsch, 1898: 338 – 339, sl. 6; Bojanovski, 1988: 61) : *] / v[...]v[...] / [pr]aefec[tus(?) ...] / [civ]itati[s] / [...]v[* .

It is possible that praepositus and princeps of *civitas* of Iapydes, with a gentile Flavian name, received Roman citizenship during reign of Vespasian, perhaps precisely because of his merits for Vespasian cause during IV. civil war 68/69. AD. The monument itself is of a votive character, dedicated to a deity whose name is not preserved in the text. It may be deity Bindus, who, according to Roman's interpretation, was equated with Roman deity Neptune, who was again equated with Greek Poseidon. [15]

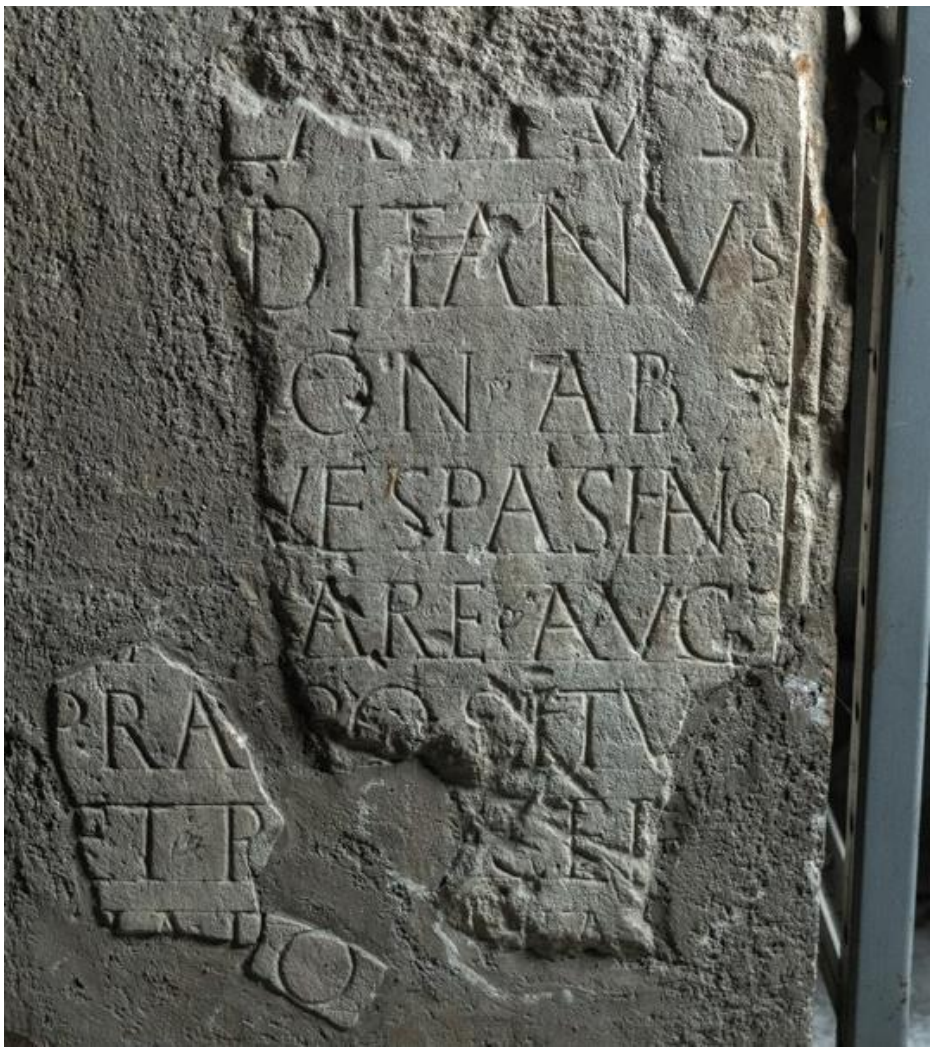

Inscription stone (Downloaded from http://lupa.at/23687/photos/2)

[15] About this inscription of Flavius….ditanus, praepositus and princeps of Iapydes see Patsch, 1896: 117 – 118, sl. 5 – 7; Raunig, 1972: 42 – 43; Imamović, 1977: 340 – 341, br. 53; Bojanovski, 1988: 311.

The epigraphic monument is located in National Museum in Sarajevo.
(Downloaded from http://lupa.at/23687/photos/1)

V. Epigraphic monument of Licin/ius Teuda, praepositus and princeps of Iapydes Japoda

CIL III, 14326 = D 4878b = *AHB* p 394 = Grbic 6 = EDCS 31300292 = EDH HD052238 from Privilica near Bihać (*Raetinium*)

BNDO NEPTVNO / SACR / LICINVS•TEVDA / PRAEP•ET PRI /5 IA ODVM / V•S•L•M

B[i]ndo Neptuno / sacr(um) / Licin(i)us[16] *Teuda / praep(ositus) et pri[n(ceps)] /* 5 *Ia[p]odum / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)*

Bindus Neptune Sacrum, Licin/ius Teuda, preposit i princeps praepositus and princeps of Iapydes discharges the vow freely, as is deserved.

On this epigraphic monument also appears a person who is at the same time both praepositus and princeps of Iapydes. Whether Licin/ius Teuda had Roman citizenship remains an open question. In case he did not have citizenship, it could be considered that the epigraphic monument on which he is mentioned is older than epigraphic monument on which Flavius ….ditanus is mentioned, ie that it was created before the highest elite of Iapydes began, during Flavian dynasty, to receive Roman citizenship. This monument is also of a votive character, dedicated to a local deity who, according to Roman's interpretation, is equated with Neptune. [17]

So far, three more votive monuments to Bindus Neptune have been found and erected in the name of praepositus of Iapydes. One *(CIL* III, 14325 = *ILJug* I, 230 = D 4878a = *AHB* p 392 = Grbic 4 = EDCS-31300291 = EDH HD052235*)* was dedicated by Proculus Parmanicus, praepositus of Iapydes *: Bindo Neptuno / sacrum / Proculus Parm/anic(us) praepos(itus) /*5 *v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).*[18] The second (*CIL* III, 14328 = *ILJug* I, 231 = *AHB* p 400 = Grbic 5 = EDCS 32300074 = EDH HD052278) was dedicated by Titus Loantius Rufus: *T(itus) Loantius / Rufus / praepositus / Iapodum /*5 *v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).*[19] A third very fragmented (*CIL* III, 15064 = *AHB* p 401 = Grbic 8 = EDCS 32200023 = EDH HD058263) was dedicated by anonymous praepositus : *]* AVI*[relius(?) ….] / [pr]aepo[situs(?).*[20] If Privilica site were investigated in detail and systematically,

[16] According to I. Bojanovski (1988: 61), the name should be reconstructed as Licinius, not *Licinus* : „G. Alföldy, Situla 8, 1965, 94 d. koji cita *Licinus Teuda*; nepotrebno jer je u pitanju kasnije oštećenje natpisa".

[17] About epigraphic monument of Licin/ius Teuda, praepositus and princeps of Iapydes see Patsch, 1896: 116, br. 3, sl. 4; Imamović, 1977: 340 - 341, br. 52; Alföldy, 1965: 94-95, br. 3.; Bojanovski, 1988: 312.

[18] Patsch, 1896: 115, sl. 2; Imamović, 1977: 338 - 339, br. 50.

[19] Patsch, 1896: 115 – 116, br. 2, sl. 3; Imamović, 1977: 344 - 345, br. 60; Bojanovski, 1988: 312.

[20] Patsch, 1898: 338, sl. 5; Bojanovski, 1988: 313, fus. 60.

more epigraphic monuments with dedications to Bindus Neptune by praepositi and principes of Iapydes would surely be found. By being an shrine, an altar dedicated by persons at the very top of political hierarchy in *civitas* of Iapydes, Bindo was one of the more important deities in metaphysical consciousness of Iapydes, and his sanctuary and ritual taking place there in Privilica were undoubtedly of primary importance in religion Iapydes. It could be said that sanctuary of Bindus Neptune in Privilica had a PanIapydes symbolic and spiritual cultic meaning, which was strongly implanted in consciousness of Iapydes.[21] By the way, whole part of Bosnian Pounje, which gravitates to Bihać and is located south of it, was a very important area for national and political community of Iapydes, both during independence and during Roman rule. Not only Privilica but also Golubić and Ripač, a famous prehistoric pile dwelling settlement, as well as a number of other sites (pile dwelling settlements, forts, necropolises from time of independence and Roman rule, dedicated places) are located on this stretch south of Bihać. [22]

Inscription stone (Downloaded from http://lupa.at/23298/photos/2)

[21] Arheološki leksikon BiH, Tom II, 1988: 24.

[22] Arheološki leksikon, Tom II, 1988: 9-27.

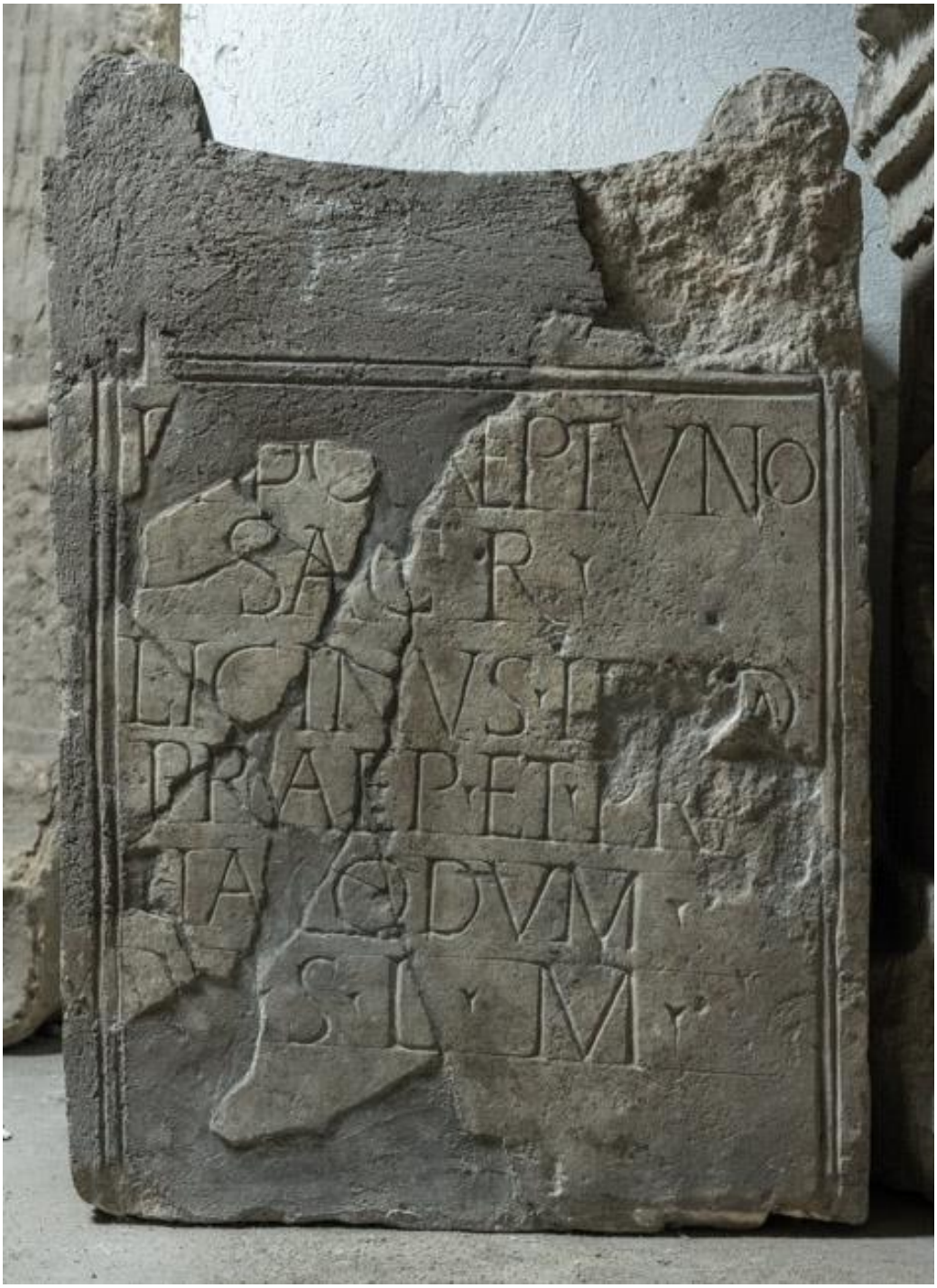

The epigraphic monument is located in National Museum in Sarajevo.
(Downloaded from http://lupa.at/23298/photos/1)

VI. Epigraphic monument of Publius Aelius?, princeps of Dindari

ILJug III, 1544 = AE 1910, 216 = *AHB* p 203 = Grbic 77 = EDCS 10100534 = EDH HD030048 from Skelani near Srebrenica

P•A / PRI / DINDA / FVNCT /5 VF•S / RIS / H

/ P(ublius) A[el(ius)? ---] / pri[nceps? civ(itatis)?] / Dinda[rior(um)? ….] / funct[us? ---] / 5 v(ivus) f(ecit) s(ibi) [et suis poste]/ris[que eorum] / h(ic) [s(itus) e(st)]

Publius Aelius?, princeps of Dindari,....*here lies.*

This fragmented epigraphic monument mentions princeps of Dindari, who may have bore name of Publius Aelius. If this reconstruction is correct, then Roman citizenship was given to this princeps of Dindari during reign of Hadrian, which would then represent *terminus post quem* of origin of this epigraphic monument. For history of Podrinje, this inscription is extremely important, because it localizes *civitas* of Dindari in area immediately adjacent to colony of Domavia and its ager, with which it parallel existed, until it was transformed into *Municipium Malvesiatium*.[23]

VII. Newly discovered epigraphic monument of princeps of Mazaei from Jajce

DASIVS•LICONIS / MAEZEIVS•PRINC / SACERDOTAL•H•S•E / PARENTI•B•M• FILIPOS /

Dasius Liconis / Maezeius princ(eps) / sacerdotal(is) h(ic) s(ita) e(st) / parenti b(ene) m(erito) fili(us) pos(uit)

Dasije Likonov, Mezej, princeps, svećenik, na ovom mjestu leži, roditelju zaslužnom (spomenik) postavio je sin.

Dasius, son Lico, Mazaei, princeps, priest, here lies, deserving parent (monument) was erected by his son.

[23] About epigraphic monument of Publius Aelius?, princeps of Dindari see Patsch, 1907: 446, sl. 29; Isto, 1909: 156 – 157, br. 22, fig. 66; Bojanovski, 1988: 177, fus. 4; 185.

The epigraphic monument from Jajce was erected by a son to his father Dasius, son of Liko, an influential and respectable individual of peregrine *civitas* of Mazaei. The inscription offers a sequence of three generations, of which we do not know name of only one who belongs to the youngest generation and who is, after all, dedicant of the monument. All three undoubtedly belong to elite if Mazaei, and Dasius is known to have held main institutional duties, including that of princeps, in his native *civitas*. It is unknown whether his father and his son were also holders of these or some similar institutions and services. What can be known is that unnamed dedicant of the monument had an enviable wealth, as soon as he could order production of such a high-quality and written, and therefore extremely expensive, work. The stonemason himself was an educated, skillful person with enviable masterful skill.

By the fact that only his domestic name appears on the inscription, Dasius was not bearer of Roman citizenship. This could then place origin of the inscription in an Early Principate period, in 1st century AD, when process of legal - political Romanization among peregrines of the Illyrian provinces, especially those living in interior, was still quite slow. Perhaps it could even be assumed that the inscription was created while *civitas* Mazaei was still headed by a prefect who came from ranks of legionary garrison in province of Upper Illyricum. [24]

[24] Marcellus, centurio XI. legio Claudia Pia Fidelis, was mentioned as praefectus of *civitas* of Mazaei, but also civitas of Daesitiates and *civitas* of Melcumani on epigraphic monument *CIL* IX, 2.564 (p 1034) = ILBovianum 4 = *AHB* p 14 = *AHB* p 304 = Grbic 51= EDCS-12700575 from *Bovianum Undecimanorum, Samnium*: *[Imp(eratori) Caesa]ri Vespasia[no] / [Aug(usto) pont(ifici)] max(imo) trib(unicia) potes[t(ate) VI] / [co(n)s(uli) VI desig]n(ato) VII imp(eratori) XIIII p(atri) p(atriae) c[ens(ori)] / ex testam[ent(o)] /5 [...] Marcelli 7(centurionis) leg(ionis) XI Cl[aud(iae)] / [pr]aef(ecti) civitatis Maeze[iorum] / [...]iatium praef(ecti) c(o)hor(tis) III Alp[inor(um)] / [...]manorum IIvir(i) i(ure) d(icundo) quinqu[enn(alis)] / [patr]oni coloniae*

Conclusions

These seven epigraphic monuments offer a set of information that is sufficient only to draw a small number of conclusions about institution of princeps in peregrine *civitates*. They confirm existence and functioning of the institution of princeps in peregrine *civitates* of Upper Illyricum / Dalmatia certainly during 1st and first half of 2st century AD. The institution of princeps occurs in *civitates* belonging to all three provincial *conventus*: Iapydes of *conventus* in Scardona, Dalmatae and Mazaei of *conventus* in Salona, Daesitiates, Docleates and Dindari *conventus* in Narona. Barers of princeps title are members of local indigenous elites. The process of cultural Romanization progresses faster in the province and its elite than process of legal-political Romanization, and even before receiving Roman citizenship, domestic elite accepts and adopts Latin literacy, a way of life characteristic of Greco-Roman classical civilization and acceptance of Roman state. The reception of Roman citizenship was intensified immediately after the end of Fourth Civil War. Holders of the princeps title may at the same time be holders of other functions at level of peregrine *civitas*, such as in specific cases praepositus and priest of the imperial cult. The institution of princeps is also recorded within smaller components (tribes?) of peregrine *civitates*, and in that form it continues its continuous existence even after process of municipalization.

Unfortunately, all other issues concerning institution of the princeps still remain open for consideration.[25] One of the most important questions in issue of institution of princeps of peregrin *civitates* and even local (tribal, municipal, colonial) communities in Upper Illyricum / Dalmatia, which has not yet been answered precisely, is whether it was of a collegial or individual character. The nature of findings so far does not allow this question to be answered with a clear conclusion, although modern historiography mostly prefers view that institution of princeps at level of peregrine *civitates* or local, tribal or municipal communities was in fact a kind of council.[26]

---

[25] On the problem of institution of *principes* within the constitution of peregrine *civitates* in Illyrian countries see Patsch 1915, 75; Papazoglu 1969, 265; 337-338; Stipčević 1974, 166-167; Isto, 1989:129 – 130; Bojanovski 1988, 60-63; 115; 109; 147; 177; 179; 248; 267; 313-314; 334-335; 342; 345; Raunig 2004, 15; Wilkes 2001, 250-251; Ćeman 2000, 142.

[26] Carl Patsch (1896: 135 - 136), in research context of Iapydes *civitas* : "Pojedini se praepositi (n. 3. 4.) nazivaju i *principes Iapodum*. Kakvo to bijaše dostojanstvo ili zvanje? Ma da su nam već kako iz Dalmacije (slijedi fusnota 5 : C. III 1322, 2774, 2776. Op. S.M.), tako i iz drugih provincija (slijedi fusnota 6 : C. III 1666, 3379, 3546. C VI. test I.; C V. 4393, 4910 itd. Op. S.M.) poznati slični navodi, ipak se dosele još nije dostiglo na svemu materijalu osnovano objašnjenje toga principata, koje bi u svakom pogledu zadovoljavalo. A. Schulten doduše u svome sastavku "Die peregrinen Gaugemeinden des römischen Reiches" ponovno govori o tome, ali ipak, kako ja mislim, nije stvar shvatio s prave strane. Za cijelo *princeps Iapodum* nije upravni magistrat, kako on to uzima za Trumpline i Sabine. Kao takav fungira u Japoda *praepositus*. Dostojanstvo principepsa nije ni moralo bilo spojeno sa zvanjem župskog glavara, pa ga i nema u onih, koja su spomenuta, u n. 1. 2. Valjda su

principes bili aristokratski kolegij, neko vijeće, koje je bilo praepositu uz bok, kao onih XI. primi kod afrikanskih plemena (slijedi fusnota 1: C. VIII 12331. Isp. Schulten na sp. mj. str. 542. Op. S.M.), ili da izaberemo lokalno i etnografski bliži analogon, principi Istrana, koji se ispred konzula A. Manlija i M. Junija sa svojim kraljem natrag u Nesactium povlače: Livius 41, 11: *paucis ante diebus lunius Manliusque oppidum Nesactium, quo se principes Histrorum et regulus ipse Aepulo receperat, summa vi oppugnare cooperant* (slijedi fusnota 2: Zippel na sp. mj. str. 105). Izmegju principa možda su se uzimali praepositi. U dublje ispitivanje, koje bi prikupilo sve natpise, koji se toga predmeta tiču, ne može se ovdje zalaziti. Valjaće megju ostalim pokušati, da se i to precizira, kakav su položaj principes zauzimali u pojedinim dalmatinskim, *gradski* organizovanim opčinama, kao u Splonumu i u Riditama. Da li je to možda samo bio anakronizam, koji .je u pojedinim familijama i. dalje eksistirao, te po tome principat bio našljedan; na to kanda upućuje i C. III 2776, gdje se spominje princeps-- od dvadeset i dvije godine." The same opinion about institution of principes Carl Patsch repeats later (1915: 75) : «Kada je nestalo nepovjerenje, priznalo se je pravo samouprave domaćim plemenima. Kapetanom župe, sa naslovom praepositus, imenovan je jedan domaći građanin, koji je pripadao dotičnom plemenu. Uz njega je stajao župni savjet, principes, koja je čast bila nasljedna i između kojih se mogao birati praepositus».

D. Rendić – Miočević (1962: 329 - 330), referring to an earlier opinion of C.Patscha : "Patsch je, studirajući taj problem kod Japoda, opravdano stao na stajalište da su tu *principes* činili kolegij koji je, vjerojatno, kao savjetodavni organ ili vijeće stajao uz bok i pomagao u upravljanju plemenskim teritorijem njegovu prepozitu (*praepositus lapodum*). Koliko je članova moglo brojiti to vijeće plemenskih prvaka, nije poznato, ali Patsch isključuje mogućnost da su oni na teritoriju Japudije imali bilo kakvih samostalnih administrativnih funkcija u pojedinim njenim manjim oblastima, župama i sl. U to još uvijek prelazno doba, na koje aludiraiu već spomenuti votivni natpisi japodskih praeposita i principa, funkcija praeposita jedna je samo karika u lancu upravnih formi koje je Rim zavodio u novoosvojenim područjima do uvođenja pune rimske administracije u pacificiranim i organiziranim provincijama. Funkcija prepozita, koja je zamijenila još raniju vojničko- administrativnu instituciju prefekta (*praefectus*), nije čak bila vezana ni uz posjedovanje civiteta, ali je, nesumnjivo, tražila osobu lojalnu rimskoj vlasti, što je najlakše bilo naći u redovima plemenskih prvaka. Zbog toga su dvojica, a možda i trojica od poznatih nam japodskih prepozita iz redova plemenskih prvaka, što oni na svojim votivnim spomenicima s ponosom i ističu: *praepositus et princeps lapodum*."

Ivo Bojanovski (1988: 62) : "Kao što smo već vidjeli, uz vojne prefekte, a kasnije i uz domaće prepozite, odnosno prefekte u Panoniji, stajali su kao njihov savjetodavni organ princepsi (*principes*), narodni prvaci iz redova plemenske aristokracije koji su u predrimsko vrijeme držali svu vlast u plemenskoj upravi. Oni nisu izgubili u potpunosti ni pod okupacijom svoje pozicije, jer su kao savjetodavni organi pomagali prefektima u upravljanju plemenskim teritorijem."

Aleksandar Stipčević (1989: 129 - 130) : "Ipak, epigrafski natpisi i pisani izvori omogućuju da se zaključi da su princepsi u rimsko doba bili glavari manjih društveno-političkih zajednica, a da su oni između sebe birali plemenskog prvaka koji se u terminologiji rimske administracijc zove praepositus. Može se zato pretpostaviti da su princepsi bili na čelu bratstava i da su u tom svojstvu bili i članovi plemenskog vijeća na čelu kojeg je stajao praepositus. lz jedne vijesti u Livija, tamo gdje opisuje rat Rimljana protiv Histra, vidljivo je da taj rimski pisac plemenskog prvaka tog plemena naziva kraljem, uz kojeg se nalazi vijeće princepsa.' Naravno, »kralj« Histra Epulo nije bio kralj u onom smislu kako je to Livije zamišljao, nego plemenski voda biran izmedu članova plemenskoga vijeća. Čini se da praepositi iz rimskoga doba nisu ništa drugo negoli nasljednici »kraljeva« iz prapovijesnog doba."

Hasan Mirza Ćeman (2000: 142) : «Prefekti su kontaktima preko domaćih plemenskih prvaka—principes---koji su se ranije pojavljivali kao savjetodavno vijeće uz instituciju plemenskog poglavara, ostvarivali zahtjeve i ciljeve rimske političke vlasti na lokalnoj razini.»

Branka Raunig (2004: 15) sees the institution of princeps as some council in constitution of peregrine *civitates* : "Smatra se, da je perfekturalnu upravu u drugoj polovici I v.n.e. zamijenila neka vrsta samouprave u većim japodskim zajednicama (župe - civitates peregrinae), sa rimskim upravnim činovnicima (praepositi) na čelu. Praepositi su birani iz "gornjeg sloja" japodskog društva, jer su neki od njih bili i principes (prvaci), vjerovatno autohtoni poglavari, za koje se misli da su mogli predstavljati neko vijeće iz praeposite."

If term *principes* meant local dignitaries institutionalized in councils, some types of senates, of peregrine *civitates* and local, tribal or municipal communities, it would be mostly indicated by the fact that some of epigraphic monuments show that one and the same person at the same time performs function of princeps and another function, and in specific cases with Iapydes with the name of praepositus, and with Scordisci with the name of praefectus.[27] Based on current level of knowledge, both praepositus and praefectus were individual functions, elected or appointed for a certain term with probable executive powers, so it was possible for holder of these functions to be at the same time a member of council of principes. This would be similar to practice of functioning of Roman Senate, where elected or appointed consuls and praetors would be and, better said, senators during their term of office.

The question also arises as to whether institution of princeps in peregrine *civitates* was introduced by Roman central state or provincial administration or whether it existed, only under other names, even earlier, before fall of Upper Illyrian polities under hegemony of Roman Empire. With a high dose of probability, it can be assumed that Illyrian polities in Dinaric belt and Pannonian basin in their pre-Roman political constitution had a kind of small councils, of course with different levels of authority and power depending on polity.

Literary sources, referring to institutions of Illyrian polities before they entered Roman Empire and were incorporated into provincial system, use term princeps or principes, but in such a context and form that it is not possible to establish exactly what is meant. Livy in his work "Ab urbe condita" repeatedly mentions principes in Illyrian politics. Describing Roman war with Histrians, more precisely siege of Nesactium, he (XLI, 11) mentions "…*principes Histrorum et regulus ipse Aepulo*….". and this probably in context of the most prominent chiefs and powerful men of Histrian community and polity. This Roman historian (XXXI, 28) also mentions principes when he speaks of a delegation of neighbors of Kingdom of Macedonia who visited roman camp at beginning of Second Macedonian war : *hac satis felici expeditione bello commisso reguli ac principes accolae Macedonum in castra Romana veniunt, Pleuratus Scerdilaedi filius et Amynander Athamanum rex et ex Dardanis Bato Longari filius.* Livy (XLIV, 30) titled Monunius of Dardania, father in law Argonian king Gentius, as princeps of Dardanians: *fama fuit Monuni, Dardanorum principis, filiam Etutam pacto fratri eum invidisse tamquam his nuptiis adiungenti sibi Dardanorum gentem; et simillimum id vero fecit ducta ea virgo Platore interfecto*. Describing Third Illyrian war and siege of Scodra, Livy (XLIV, 31) mention Illyrian

[27] Patsch, 1896: 133-136; Stipčević, 1974: 166; Isto, 1989: 129-130; Bojanovski, 1988: 60 – 64 with appropriate footnotes: 313-314; Ćeman, 2000: 142 (by which it is praepositus a new mediator between indigenous community and Roman government, who replaced previous military and administrative function in the person of praefectus); Wilkes, 2001: 250; Raunig, 2004: 15. On the mutual relationship between institutions of praefectus, praepositus and principes in peregrine *civitates* v. Mesihović, 2011: 15 - 16; 69-70; 306 with appropriate footnotes.

principes Teutica and Bela, which Argonian king Gentius sent to Roman praetor to pray for a truce: *ad praetorem mitteret Gentius Teuticum et Bellum, principes gentis, per quos indutias peteret*. Livy (XLV, 26) speaking of Council of Scotra, after the end of Third Illyrian War, states that Anicius was assembled by "… «*...ex tota provincia* (understood in terms of mandate administration held by Anicius Op. S.M.) *principibus*…". This information by Livy also suggests that representatives, dignitaries of people and communities gathered in Scodra, to whom he presented conclusions on the new organization of former "Illyrian state".[28] In the same sense, this term in plural *-principes-* is also used by Tacitus in his Germania (12), thus naming rulers of local rural districts (*pagi* and *vici*) among Germanic peoples: *eliguntur in isdem conciliis et principes qui iura per pagos vicosque reddunt.*

Apparently, the use of term princeps or principes in literary narratives that speak of Illyrian, or all others, polities at a lower level of political development and more backward socio-economic and general cultural structures than developed, civilized Mediterranean communities, was more generic in order to conceptually define their powerful people, dignitaries and chiefs. And this is different in relation to principes of peregrine *civitates,* who appear on previously mentioned and described epigraphic monuments, and who belong to one official and recognized institution.

Perhaps this layer of dignitaries, which is one of the governing institutions in the pre-Roman communities at a lower level of political and general cultural development, would also suit these titles: *dynastoi,* οἱ δῦνάσται (Polybius, III, 18) *nobiles Gallorum, nobiles Galli, nobiles Illyrii* (Livy, XXXI, 21; XXXIII, 23; XLV, 43), οἱ πρωτεύοντες (Appian, Ill, 23), dynasty (Cassius Dion, XLIX, 37).

For literary sources principes, dynasti, nobiles, proteuonts represent in polities that layer which was considered aristocratic and that at the same time there were more of them (principes, dynasti, nobiles, proteuonts) within one polity. Maybe they were also members of some small, "oligarchic" councils or counseling bodies. The significance they would have had in polities before falling under Roman Empire, they would continue to have at time when it found itself in a state of subordination to Roman central and provincial government (of course only on condition of loyalty and mutual satisfaction), but now institutionalized in form of princeps institutions at level of peregrine *civitates* and local, tribal or municipal communities.

[28] English translation (published by Loeb and translated by Canon Roberts) of Livy's work uses in some cases as equivalent of Latin principes in Illyrian lands, english word "chiefs", which in the sense could be translated as “poglavice”. However, this word in Iliro-Slavic language/s has, due to pop culture, a meaning that would be difficult to accept as a translation for Latin principes in Illyrian countries.

In principle, Roman state and provincial government have always been more inclined to cooperate and connect with local elites, oligarchy, aristocracy, richer and more respectable individuals and families, and institutions that represent them or in which they are most represented. By their nature, elites are more receptive to cooperation than more democratic and monarchist elements because of their political, social, economic, and social interests. Because of their positions, reputation, network of influence and above all their wealth, elites and their institutions are always more cautious in public appearances and do not like to take risks, because they think they have something to lose. In contrast, democratic elements and institutions are more prone to adventure, rebellion, unrest and public discontent, while monarchist institutions are at greater risk of becoming populist and restless if led by an ambitious, uncontrollable individual. It is not yet known to what extent Roman administration sought to strengthen oligarchic principles in peregrine *civitates* in Illyricum before outbreak of Great Illyrian Uprising. What we do know is that insurgents and their Alliance had significant support precisely in democratic institutions (e. g. assembly of soldiers that sentenced Baton Breucos for treason and assembly in Andetrium that rejected the agreement with Tiberius) and in monarchical institution (as in the case of Pines who opposed agreement of Baton Breucos with Tiberius).[29]

After the end of the uprising and remodeling of once unified province of Illyricum, Roman central and provincial administration undoubtedly decided to strengthen elitist elements in peregrine *civitates*, especially those who would conclude new treaties (*foedus*) with Roman state at the end of the uprising and have unconditional readiness to accept Rome as the imperial capital and to submit to authority of Roman state and provincial institutions and their laws, regulations and decisions. This would mean strengthening institutions that could be called oligarchic. In the first place, it would be about institution of princeps both at level of *civitas* and at level of its constituents. This elite would be obedient and loyal, control masses, prevent rebellious elements, ensure unhindered fulfillment of obligations and duties towards central and provincial administration and, above all, be receptive to acceptance of developed Mediterranean civilization and its achievements and way of life. In return, domestic elite received and had a guarantee of social status, economic and property status and possibility of their advancement and further enrichment, including incorporation into Roman citizenship and its elite structures (knightly and senatorial order). That is why this privileged local elite, often descendants of local aristocracies from pre-Roman period, dominated institutions and services of peregrine *civitates*.

[29] About Great Illyrian uprising see Mesihović, 2018.

But, in decades after the end of Great Illyrian Uprising, during Julio-Claudian dynasty, despite its undoubted loyalty, possibly due to still present stigma of remembering the uprising but also August policy of significant reduction in granting of Roman citizenship, even the local elite could not obtain Roman citizenship only on basis of holding certain functions in *civitates*. Only with Flavian dynasty, in conditions of changed political and historical circumstances, and thanks to the fact that Illyrian provinces and garrisons there, but also its peregrine communities, provided crucial military and material assistance to Vespasian in Fourth civil war, began a somewhat significant process of legal - political Romanization of local elites in the Illyrian peregrine *civitates*. This is evidenced by the fact that in interior of Upper Illyrian province nomen *Flavius* is much more common among Peregrine principes and later local municipal officials than is the case with gentile names *Iulius* and *Claudius*, characteristic of those who would get citizenship for princes of Julio-Claudian dynasty.

The next important issue in institution of peregrin or local, tribal or municipal principes is content of their specific powers, status, power, privileges. On this issue, available, processed and presented source material offers the least useful information, so answers are more assumptions than clear conclusions. Council of principes may have had its primary function in providing an advisory and subsidiary body to holders of executive institutions (e.g. foreign or domestic praefectus, praepositus) at level of peregrine *civitates* or local, tribal or municipal communities. In those peregrine *civitates* in which, after the end of Great Illyrian Uprising, a praefectus was appointed from among the officers of legionary provincial garrison, principes were certainly more subordinate to authority of executive institutions. However, as time went on, share of real power of council of principes increased, and especially after departure of Roman legions that gave praefectus, it gradually turned into the most important political institution at level of peregrine *civitates* and local, tribal or municipal communities. It probably then turned into an institution of hereditary character. In time, its members became Roman citizens. At the end of process of political-legal romanization, councils of principes, especially those at local tribal or municipal level, would be transformed into decurion councils of roman municipalities and colonies.

Kratice / Abbreviations

AE	L'Année épigraphique. Revue des publications épigraphiques relatives à l'Antiquité romaine, París
AHB	S. Mesihović, *Antiqui homines Bosnae*, Sarajevo 2011
ANU BiH	Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo
CBI	Centar za balkanološka ispitivanja, Sarajevo (časopis Godišnjak)
CIL	*Corpus Inscriptionum Latinarum*
CILGM	J. J. Martinocić, Antički natpisi u Crnoj Gori. Corpus Inscriptionum Latinarum et Graecarum Montenegri, Kotor 2011
CLE	*Carmina Latina Epigraphica*, hrsg. v. F. Bücheler - E. Lommatzsch, Leipzig 1930
D	H. Dessau, Inscriptiones Latinae Selectae, 3 Bände, Berlin 1892-1916
EDCS	Epigraphik-Datenbank Clauss / Slaby
EDH	Epigraphische Datenbank Heidelberg
Grbic	D. Grbić, Tribal communities in Illyricum. Pre-urban administrative structures in the Roman provinces between the Adriatic and the Danube (first - third centuries), Beograd 2014
GZM	Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo
IDR	*Inscriptiones Daciae Romanae*, Bukarest 1975-
ILBovianum	G. de Benedittis, Molise. Repertorio delle iscrizioni latine 1. Bovianum, Campobasso 1995
ILJug	*Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia*
ILCV	E. Diehl, *Inscriptiones Latinae Christianae Veteres*, Berlin 1925-1967
LCL	The Loeb Classical Library, London: William Heinemann LTD - Cambridge Mass.: Harvard University Press
MH	Matica Hrvatska, Zagreb
MS	Matica Srpska, Novi Sad

N. S.	Nova serija GZM od 1945 sv. I - VIII; od sv. IX (1954 god.) naziva se N. S. Arheologija (izdanje Glasnika Zemaljskog muzeja posvećeno arheologiji), Sarajevo
Salona 04	= Salona IV. Inscriptions de Salone chrétienne IVe-VIIe siècles. Projet coordonné par E. Marin. Texte rédigé sous la direction de N. Gauthier, E. Marin, F. Prévot par J. - P. Caillet - N. Duval - D. Feissel - N. Gauthier - E. Marin - F. Prévot, 2 Bände, Roma - Split 2010
SKA	Srpska kraljevska akademija, Beograd
VAHD	Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, Split

Izvori / Sources

Antoninov Itinerarij 1848.: *Itinerarium Antonini Augusti et Hierosolymitanum*, G. Parthey-M. Pinder, Berlin: F. Nicolai, 1-234

Apijan 1863.: *Apijan, Ilirike,* Ante Starčević, Zagreb: Danica Ilirska

Apijan 1879.: *Appiani, Historia Romana,* Ludovicus Mendelssohn, Lipsiae: Teubneri.

Apijan 1899.: *Appian, The Foreign Wars, The Illyrian Wars*, http://www.perseus.tufts.edu/, bazirano na ed. Appian. The Foreign Wars. Horace White. New York. The Macmillan Company. 1899.

Apijan 1912.: *Appian, Roman History, Volume I: Books 1-8.1*, Horace White, LCL.

Apijan 1912.: *Appian, Roman History, Volume II: Books 8.2-12*, Horace White, LCL.

Apijan 1913.: *Appian, Roman History, Volume III: The Civil Wars, Books 1-3.26*, Horace White, LCL.

Apijan 1913.: *Appian, Roman History, Volume IV: The Civil Wars, Books 3.27-5*, Horace White, LCL.

Apijan 2005.: Marjeta Šašel Kos, Appian and Illyricum, *Situla 43,* Narodni muzej Slovenije, Ljubljana. 52 – 81

Augustin, O Božijoj državi 1957.: *Augustine, City of God, Books 1 – 3,* G. E. McCracken, LCL.

Augustin, O Božijojdržavi 1963.: *Augustine, City of God, Books 4 –7,* W. M. Green, LCL.

Augustin, OBožijojdržavi 1968.: *Augustine, City of God, Books 8 – 11*,David S. Wiesen, LCL.

Augustin, O Božijoj državi 1966.: *Augustine, City of God, Books 12 – 15,* Philip Levine, LCL.

Augustin, OBožijojdržavi 1965.: *Augustine, City of God, Books 16 – 18.35,* Eva M. Sanford - W. M. Green, LCL.

Augustin, O Božijoj državi 1960.: *Augustine, City of God, Books 18.36 – 20,* W. C. Greene, LCL.

Augustin, O Božijoj državi 1972.: *Augustine, City of God, Books 21 – 22,* W. M. Green, LCL.

Augustin, O Božijoj državi 1982.: *Aurelije Augustin, O Državi božjoj. De civitate dei. sv. I.,* Tomislav Ladan, Zagreb : Kršćanska sadašnjost.

Augustin, O Božijoj državi 1995.: *Aurelije Augustin, O Državi božjoj. De civitate dei. sv. II.*, Tomislav Ladan, Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Cezar, *De Bello Gallico*, 1988.: *Gaj Julije Cezar, Galski rat*, Ahmed Tuzlić, Novi Sad: MS

Cezar 2010.: *Caesar, G. I. Moji ratovi*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

Ciceron 1829.: *Marcus Tullius Cicero*, The Republic of Cicero, G. W. Featherstonhaugh, New York : G.& C. Carvill.

Ciceron 1853.: *Treatises of M. T. Cicero, The Nature of the Gods, On Divination, On Fate, On the Republic, On the Laws, And on Standing for the Consulship,* C.D. Yonge, London : Henry G. Bohn, York Street, Covent Garden.

Ciceron 1928.: *On the Republic. On the Laws,* Clinton Walker Keyes, LCL.

Ciceron 1987.: *Ciceron, Filozofski spisi (Lelije ili razgovor o prijateljstvu, O starosti, O dužnostima, Scipionov san),* Branko Gavela – Vasilije Tomović, MS.

Kasije Dion 1917.: *Dio Cassius, Roman History, Volume V: Books 46 - 50,*Cary, Earnest - Foster, Herbert B., LCL.

Kasije Dion 1917.: *Dio Cassius, Roman History, Volume VI: Books 51 - 55,*Cary, Earnest - Foster, Herbert B., LCL.

Kasije Dion 1986.: Marjeta Šašel Kos Zgodovinska podoba prostora med Akvilejo, Jadranom in Sirmijem pri Kasiju Dionu in Herodijanu, Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 50-273

Livije 1912.: *Livius, Ab urbe condita,* Canon Roberts, New York.

Livije 1935.: *Livy, History of Rome, Volume IX: Books 31 - 34*, Sage, Evan T., LCL.

Livije 1938.: *Livy, History of Rome, Volume XII: Books 40 - 42*, Sage, Evan T. - Schlesinger, Alfred C., LCL.

Livije 1951.: *Livy, History of Rome, Volume XIII: Books 43 - 45*, Schlesinger, Alfred C., LCL.

Nepot 1929.: *Cornelius Nepos*, J. C. Rolfe, LCL.

Nepot 1999.: *Kornelije Nepot, Iz knjige Kornelija Nepota o latinskim povjesnicima,* Josip Miklić, MH.

Nepot 1999.: *Kornelije Nepot, O istaknutim vojskovođama stranih naroda*, Josip Miklić, MH.

Pojtingerova karta 1974.: *Tabula Peutingeriana, Monumenta cartographica Jugoslaviae,* I antičke karte, Posebna izdanja knj. 17, Gavro A. Škrivanić, Beograd: Istorijski institute

Polibije 1962.: *Histories. Polybius.* Evelyn S. Shuckburgh, London, New York. Macmillan. 1889. Reprint Bloomington 1962.

Polibije 1988.: *Polibije, Istorije,* Marijana Ricl, MS.

Polibije 2010.: *The Histories, Volume II: Books 3-4*, Paton, W. R., LCL.

Polibije 2011.: *The Histories, Volume III: Books 5-8*, Paton, W. R., LCL.

Ptolemej Klaudije 1843.: *Claudii Ptolemaei Geographia. 3 vols*., ed. Nobbe, C. F. A., Leipzig: Carolus Tauchnitus.

Ptolemej Klaudije.: *Ptolemej Klaudije, Geografija,* korišten tekst sa web stranice http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Gazetteer/Periods/Roman/Texts/Ptolemy/2/15*.html, bazirano na transkriptu Dover edition, prvi put izdato 1991, republikacija javnog rada, originalno izdatog 1932 od The New York Public Library, N. Y. sa naslovom «Geography of Claudius Ptolemy".

Ptolemej Klaudije 1932.: *Claudius Ptolemy: The Geography,* Stevenson, Edward Luther, New York: New York Public Library. (reprint New York: Dover, 1991.)

Ptolemej Klaudije 1974.: Ptolemejeva karta, *Monumenta cartographica Jugoslaviae*, I antičke karte, Posebna izdanja knj. 17, Aleksandrina Cermanović - Kuzmanović, Beograd: Istorijski institut

Ptolemej Klaudije 2000.: *Ptolemy's Geography: An Annotated Translation of the Theoretical Chapters,* J. L. Berggren, Princeton University Press

Ptolemej Klaudije 2006.: *Ptolemaios, Handbuch der Geographie, Griechisch-Deutsch.* 2 vols., Stückelberger, Alfred, and Gerd Graßhoff (eds), Basel: Schwabe Verlag.

Ptolemej Klaudije 2006 A.: *Ptolemejevska Geografija*, Milutin Tadić, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva u Beogradu.

Ravenjanin[30] 1995.: Slobodan Čače, *Civitates Dalmatiae u «Kozmografiji» Anonima Ravenjanina.* Zadar: Arheološki muzej Zadar.

Ravenjanin 1860.: *Ravennatis Anonymi Cosmographia et Gvidonis Geographica,* G. Parthey - M. Pinder, Berlin: F. Nicolai.

Tacit, Anali, 1970.: *Tacit, Anali*, Jakov Kostović, MH

Tacit, Historije 1987.: Tacit, Historije, Josip Miklić, Zagreb: *Latina et Graeca*

Tacit, Germanija 2002.: *Tacit, Germanija,* Veselin Čajkanović, Beograd: Poligraf

Tacit, Historije, Germanija 2007.: Tacit, Manja Djela, Historije, Josip Miklić, Zagreb: MH

[30] Djelo srednjovjekovnog pisca Gvidona (rano XII. st.) uveliko se slaže sa Ravenjaninovom "Kosmografijom", pa se u pogledu Dalmacije, podaci Gvidona i Ravenjaninove V. knjiige gotovo u potpunosti podudaraju (Čače, 1995, 8) i često zajedno navode (*Ravennatis anonymi Cosmographia et Guidonis Geographica*).

Literatura / Literature

Alföldy, Géza, 1965, Bevölkerung und Gesellschaft der römischen Provinz Dalmatien. *Mit einem Beitrag von András Mócsy.* Budapest: *Akadémiai kiadó*,

Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine, Tom I- III; Mape 1-4, 1988, Sarajevo: Zemaljski muzej

Bojanovski, Ivo, 1988, Bosna i Hercegovina u antičko doba, *ANU BiH, Djela, LXVI, CBI, 6.*

Ćeman, Mirza Hasan, 2000, Res Publica Aquarum S…. *Monografija Ilidža, općina Ilidža, Sarajevo*, 122 - 169

Čremošnik, Gregor-- Sergejevski, Dimitrije, 1930, Gotisches und römisches aus Breza bei Sarajevo, *Novitates Musei Sarajevoensis*, Sarajevo, 9+Tbl. I – III

Garašanin, Milutin, 1967, Crna Gora u praistorijsko doba; Crna Gora u osvit pisane istorije; Crna Gora u doba Rimskog Carstva, Istorija Crne Gore, Tom I, Titograd / Podgorica, 35 – 239

Imamović, Enver, 1977, *Antički kultni i votivni spomenici na području Bosne i Hercegovine,* Sarajevo.

Mesihović, Salmedin, 2007, *Dezitijati,* Sarajevo (u rukopisu). Dopunjena verzija doktorske disertacije: *Dezitijati: kulturna i narodnosno-politička zajednica u Iliriku i osvajanja Oktavijanova doba,* Zagreb, 2007

Mesihović, Salmedin, 2011, ANTIQVI HOMINES BOSNAE, izdavač Filozofski fakultet u Sarajevu.

Mesihović, Salmedin, 2014, *Ilirike,* autorsko izdanje, Sarajevo.

Mesihović Salmedin, 2018, Bitka za Ilirik, Udruženje za proučavanje i promoviranje ilirskog naslijeđa i drevnih klasičnih civilizacija BATHINVS, Sarajevo.

Mesihović, Salmedin, 2020, *Principat. Vlast prvog građanina,* O. D. FONT, Sarajevo.

Mirković, Miroslava, 2003, *Rimska država u doba principata i dominata (27. pre Hr. – 337. n. e.), Od Avgusta do Konstantina*, Beograd: Dosije

Papazoglu, Fanula, 1969, Srednjobalkanska plemena u predrimsko doba, *ANU BiH, Djela, XXX, CBI 1*

Paškvalin, Veljko, 1996, Prilozi proučavanju ilirsko-panonskog plemena Dezitijata i njegovog teritorija u krajevima srednje Bosne u predrimsko i rimsko doba, *GZM, N. S. Arheologija XXXXVII*. 93 - 116

Paškvalin, Veljko, 2000, Ilirsko-panonsko pleme Desitijata srednje Bosne u rimsko doba i rekognosciranje njihova područja, *ANU BiH, XXXI, CBI 29*. 191 – 241

Patsch, Carl, 1896, Iapodi, *GZM, god VIII, sv. 1*. 113 – 140

Patsch, Carl, 1898, Iapodi, *GZM god. X, sv. 2-3*. 335 – 364

Patsch, Carl, 1915, *Zbirke rimskih i grčkih starina u bos-herc. Zemaljskom muzeju*, Sarajevo: Zemaljski muzej

Raunig, Branka, 1972, Japodski kameni sepulkralni i sakralni spomenici, *Starinar NS XXIII*, 23-51.

Raunig, Branka, 2004, Umjetnost i religija prahistorijskih Japoda, *ANU BiH, Djela, LXXXII, CBI 8*.

Rendić – Miočević, Duje, 1948, Ilirska onomastika na latinskim natpisima Dalmacije, *VAHD LII*.

Rendić – Miočević, Duje, 1951, Novi ilirski epigrafički spomenici iz Ridera, *N. S. GZM, VI*, 49 - 64.

Rendić – Miočević, Duje, 1962, Princeps municipi Riditarum (Uz novi epigrafski nalaz u Danilu), *Arheološki rdovi i rasprave, II*, Zagreb, 315 – 334+4 Pls.

Rendić – Miočević, Duje, 1980, Documenti della provincia di Dalmatia. Nova et vetera historico – archaeologica, *La parola del passato, Rivista di studi antichi, CXC,* Napoli, 15 – 27.

Sergejevski, Dimitrije, 1940, Rimski natpisi iz Bosne, Užićkog kraja i Sandžaka, *Spomenik SKA XCIII*. 133 – 160

Stipčević, Aleksandar, 1989, *Iliri, povijest, život, kultura*, I (1974) i II dopunjeno izdanje (1989), Zagreb.

Vulić, Nikola, 1905, Dva rimska napisa iz Crne Gore, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, VIII, br. 1*, 172 – 175.

Vulić, Nikola, 1909, Antike Denkmäler in Serbien, *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien, 12*, 147 – 204.

Vulić, Nikola, 1931, Antički spomenici u Srbiji, *Spomenik SKA, 71*, 4 – 259

Martinović, J. Jovan, 2011, *Antički natpisi u Crnoj Gori. Corpus inscriptionum Latinarum et Graecarum Montenegri*, Kotor.

Wilkes, J., J., 1969, *History of the provinces of the Roman Empire, Dalmatia*, University of Birmingham, London.

Wilkes, J., J., 2001, *Iliri*, Split.

Životopis

Salmedin Mesihović je rođen 5. IV. 1975. god., u Sarajevu gdje je završio osnovnu školu i gimnaziju. U akademskoj 1995/1996. god. upisuje studij historije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, na kojem je i diplomirao u oktobru 1999. god., na temu „Glasinačka kultura“. Od aprila 2000. god. zaposlen je na istom Odsjeku kao asistent. Poslijediplomski studij iz arheologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu upisao je krajem 2001. god., i magistrirao na temu «Problem kulturne i etničke zajednice Autarijata» 7. VI. 2004. god. u Zagrebu. Naredne 2005. god. nastavio je školovanje na jednogodišnjem doktorskom studiju iz stare povijesti na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Doktorirao je na temi «Dezitijati: kulturna i narodnosno-politička zajednica u Iliriku i osvajanja Oktavijanova doba» 30. I. 2007. god. u Zagrebu. U martu 2009. god. izabran je u zvanje docenta na oblast stari vijek na Odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta, a u septembru 2013. god. je izabran u zvanje vanrednog profesora za istu oblast. U zvanje redovnog profesora za nastavne predmete iz drevnih civilizacija, klasične civilizacije i ilirskih studija prof. dr. sc. Mesihović Salmedin je izabran 2. VII. 2019. godine.

U dosadašnjem naučno - istraživačkom radu Salmedin Mesihović je objavio 44 naučna rada, kao i sljedeće knjige:

1. ANTIQVI HOMINES BOSNAE.
2. Revolucije stare Helade i Rimske Republike.
3. Rimski vuk i ilirska zmija. Posljednja borba.
4. Progresivizam.
5. Popratna djela. Sabrani članci, opservacije, 34 komentara.
6. Zemlje antičkog Ilirika prije i poslije Milanskog edikta, koautorstvo.
7. Historija Autarijata.
8. PROCONSVLES, LEGATI ET PRAESIDES. Rimski namjesnici Ilirika, Gornjeg Ilirika i Dalmacije.
9. Ilirike.
10. ORBIS ROMANVS (Udžbenik za historiju klasične rimske civilizacije).
11. Filipike.
12. Historija Ilira, koautorstvo sa Amrom Šačić.
13. Helenske apoikije u Italiji i Siciliji.
14. Liberalna frakcija rimskog nobiliteta – Gaj Lelije i Scipion Emilijan.
15. Tito i mi – jučer, danas, sutra, koautorstvo.

16. Drugo izdanje knjige “Tito i mi – jučer, danas, sutra”, koautorstvo.
17. Helenske apoikije u Italiji i Siciliji”, II (printano) izdanje.
18. Liberalna frakcija rimskog nobiliteta – Gaj Lelije i Scipion Emilijan, II (printano) izdanje.
19. Geneza zla. Agrarna kriza: ekonomski i socijalni pad Republike.
20. Hrestomatija. *Origines*. Izbor iz izvorne građe o nastanku rimskog svijeta.
21. Bitka za Ilirik.
22. Kraljevstvo pobunjenih robova.
23. Epizoda iz povijesti montiranih sudskih i političkih procesa – Progon braće Publija i Lucija Kornelija Scipiona.
24. Publije Mucije Skevola. Jurista, revolucionar, historičar.
25. Preci u nama. Genetičko blago Bosne i Hercegovine. Koautorstvo sa Damir Marjanović i Dragan Primorac.
26. CORNELIA AFRICANA MINOR, FILIA SCIPIONIS ET MATER GRACCHORVM. Prilog izučavanju revolucionarne uloge žena u politici klasične civilizacije.
27. LEX SEMPRONIA AGRARIA. Prilog historiji revolucionarnog zakonodavstva.
28. Kako se kalio revolucionar.
29. Historijsko daleko zrcalo.
30. Tajna drevnog svijeta: Paladij / The secret of ancient world: Palladium.
31. Izvori o Troji, Ilionu, Wilusi.
32. Prva dalmatinska i Druga dalmatinska kohorta.
33. RIMLJANI – život, naslijeđe, sjećanje.
34. ORIGINES – Nastanak rimskog svijeta.
35. PRINCIPAT – Vlast “Prvog građanina”.
36. DOMINAT – Vlast gospodara.
37. PRVA REPUBLIKA.
38. ILIRI – Postanci.
39. Ratni zločini u teoriji i praksi antičkog perioda. Hanibal, ratni zločinac!?
40. Atena i Pelazgi.